

Hrozba globálního terorismu a její vyhodnocování

JAN EICHLER

Strategies of Fighting Terror

Abstract: The article is part of a wider discussion on and the assessment of the global terrorism threat since 2001. Terrorism considered the most dangerous and urgent security threat of today. The text focuses on the three major terrorist attacks in recent history: USA (2001), Madrid (2004) and London (2005). The text examines whether terrorism still remains an indirect strategy in the globalisation era. The author analyses the effects of previous terrorist attacks in the assessment of terrorism by politicians, looking at the impact of this assessment on further developments in international relations, both on the regional and global level. The article studies the links between the imminence of a terrorist threat and individual Western countries' approaches to the Islamic world and immigrants coming from this world. The author focuses on global terrorism threat assessment at the theoretical level, introducing the main schools of thought and approaches.

Key words: global terrorism, indirect strategy, security threat, transmitter, war on terror, neo-realism, neoconservatism, democratic realism, institutional neoliberalism.

Tento článek je příspěvkem do diskuze o hrozbě globálního terorismu (dále jen GT) a o jejím vyhodnocování od roku 2001 do současnosti. Vychází ze skutečnosti, že jak USA, tak i Evropská unie (EU) považují terorismus za nejvýznamnější a nejnáléhavější bezpečnostní hrozbu současnosti. Pokud jde o proces vyhodnocování hrozby GT, tento článek jej hodnotí jako řadu intersubjektivních procesů,¹ probíhajících na nejvyšší rozhodovací úrovni napadených států. Zaměřuje se na tři neznámější a také nejzávažnější teroristické útoky – USA v září 2001, Madrid v březnu 2004 a Londýn v červenci 2005. Srovnává, jak na teroristické útoky reagovali nejvyšší bezpečnostněpolitici činitelé těžce zasažených zemí, jak vyhodnocovali příčiny úderů, jak posuzovali jejich bezprostřední i dlouhodobé důsledky a jakým způsobem rozhodovali o odpovědích.

Text příspěvku začíná představením neznámějších definic terorismu a uvedením jeho nejzákladnějších charakteristických rysů. Poté následuje pět částí, z nichž každá zkoumá jednu předem stanovenou hypotézu. První část hledá odpověď na otázku, zda i v době globalizace² platí, že terorismus je nepřímou strategií.³ Druhá část sleduje, do jaké míry je vyhodnocování terorismu na politické úrovni ovlivněno otřesnými důsledky předchozích teroristických úderů. Námětem třetí a také nejrozsáhlejší části jsou dopady politického vyhodnocování teroristických úderů na další vývoj mezinárodních vztahů na regionální a celosvětové úrovni. Hodnotí reakce států jako hlavních aktérů, v jejichž rámci se rozhodování soustřeďuje v rukou nejvyšší činitelů (premiéři, prezidenti, silovní ministři). Čtvrtá část se zabývá otázkou, do jaké míry závisí naléhavost hrozby terorismu na tom, jak jednotlivé západní státy přistupují k islámskému světu a jak se vyrovnávají s problémem přistěhovalců z islámského světa. Závěrečná (pátá) část textu se soustřeďuje na vyhodnocování hrozby GT v teoretické rovině a představuje hlavní směry teorie mezinárodních vztahů a jejich hodnocení hrozby globálního terorismu.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA

Základem celé této stati je pohled na terorismus jako na nepřímou strategii, která zahrnuje čtyři bezpečnostněpolitické prvky: odesílatele, terč úderů, poselství a reakci zastrašovaného (*transmitter, target, message a feed-back*). Toto pojetí terorismu je nejuceleněji rozpracováno v publikaci Harryho Hendersona (*Henderson, 2001*) a stalo se hlavní inspirací především pro první tři části textu. Pod tímto zorným úhlem stať zkoumá, jak hrozbu GT a dopady jeho konkrétních akcí posuzovali a vyhodnocovali tři významní západní politici současného světa (G. W. Bush, J. M. Aznar a T. Blair), jejich klíčoví ministři a odborní poradci. Opírá se přitom také o dokumenty doktrinního charakteru (*National Security Strategy of the United States of America a National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction* v případě USA a *European Security Strategy* v případě Evropské unie).

Závěrečné dvě části textu se vedle Hendersonovy publikace opírají také o monografie, věnující se zejména hodnocení války proti terorismu v pojetí administrativy G. W. Bushe (*The War on Global Terror*). Jde zejména o publikace Richarda Clarka (*Clarke, 2004 b*), Pascala Bonifaceho (*Boniface, 2005*) a o dvě publikace kolektivů autorů ze zemí EU (*Lindstrom /ed./, 2004, respektive Buffotot /ed./, 2005*). Velmi inspirativní je také monografie Halla Gardnera (*Gardner, 2005*), která se podrobně zabývá otázkou, jak by se rozdíly v přístupu k hrozbě GT mohly promítnout do dalšího vývoje transatlantických vztahů.

Poslední část textu vychází především ze statí, publikovaných v předních impaktovaných časopisech. Velmi cenným zdrojem poznatků jsou statí předních světových odborníků, patřících k nejrůznějším myšlenkovým proudům (J. Ikenberry, L. Freedman, U. Beck, G. Evans, G. Andréani a další), publikované v letech 2000–2006 na stránkách britského čtvrtletníku *Survival*, čtvrtletníku *Foreign Affairs* (S. Walt, R. Trucker, D. Hendrickson) a dvouměsíčníku *Foreign Policy* (W. Kristol, R. Kagan, J. Snyder, G. Perkovich). Nejvydatnějším pramenem pro hodnocení neokonzervativního proudu v americké zahraniční politice byla rozsáhlá diskuze na stránkách amerického čtvrtletníku *National Interest* (F. Fukuyama, Ch. Krauthamer, B. Scowcroft, P. Schroeder). Cenným zdrojem poznatků z oblasti vojenské teorie byla diskuze, probíhající na stránkách amerického čtvrtletníku *Military Review* a francouzského měsíčníku *Défense nationale*. K významným zdrojům poznatků pro teoretické hodnocení hrozby GT patří také úvodníky či kapitoly významných zahraničních ročenek (*Military Balance, SIPRI Yearbook, RAMSES, L'Année stratégique*), zabývajících se problematikou globálního terorismu.

Základní vymezení pojmu terorismus

Ještě na počátku devadesátých let byl terorismus považován nikoli za hrozbu, ale za riziko.⁴ Náhled se změnil až ve druhé polovině devadesátých let, po prvních teroristických úderech s desítkami mrtvých a se stovkami zraněných lidí. Mezníkem zcela zásadního významu se staly teroristické útoky dne 11. 9. 2001. Od té doby se již o terorismu hovoří jako o závažné a naléhavé hrozbě a diskutuje se o možnostech, jak mu čelit. Vedou se nekonečné spory o tom, jaké jednání lze pod pojem terorismus zahrnout a jaké pod něj naopak nepatří.

Pokud jde o USA, Ministerstvo obrany terorismus vymezuje jako záměrné používání násilí s cílem vyvolávat strach a jeho prostřednictvím nutit veřejnou správu nebo společnost, aby něco udělala, nebo naopak dělat přestala. Cíle terorismu mají ideologickou, náboženskou či politickou povahu. Paul Pillar, někdejší zástupce ředitele protiteroristického odboru při CIA, uvádí čtyři základní rysy terorismu: záměrnost a delší cílevědomá příprava; jeho motivy nikdy nemají zločineckou povahu, ale politický cíl (změna stávajícího uspořádání); útočí se na civilní cíle; teroristických činů se nedopouštějí pravidelné armády, ale především podstatní skupiny a organizace (*blíže viz Boniface, 2005, s. 97*).

Pokud jde o Evropu, Evropský parlament (EP) v listopadu 2001 pod pojem terorismus zahrnul záměrně páchané činy jednotlivců nebo skupin proti jedné nebo několika zemím, jejich institucím či státním příslušníkům s cílem zastrašovat je a ohrožovat jejich základ-

ní lidské svobody, demokracii, úctu k lidským právům a k vládě práva. Pascal Boniface, ředitel Ústavu mezinárodních a strategických vztahů v Paříži, uvádí, že „*terorismus je nepřímá strategie, zaměřená na nátlak na země Západu, která ale nepodstupuje riziko války a snaží se co nejvíce omezovat možnosti odhalení* [autorů teroristických akcí – poznámka autora]“ (Boniface, 2002, s. 21).

Problematikou GT se zabývala také OSN. Její rezoluce číslo 1373 (2001) tvrdě odsoudila teroristické útoky z 11. 9. 2001 a označila je za hrozbu pro mezinárodní mír a bezpečnost. Rezoluce Rady bezpečnosti OSN číslo 1566 (2004) pak terorismus charakterizovala jako zvláště nebezpečný jev, který „*zasévá strach mezi obyvatelstvem... zadržuje obyvatelstvo a na vládách nebo na mezinárodních organizacích si vynucuje, aby přijímaly určitá opatření, nebo aby je naopak nepřijímaly*“. Zároveň tato rezoluce výslovně uvedla, že teroristické činy nemohou být ospravedlněny žádnými motivy politické, filozofické, ideologické, rasové, etnické, náboženské ani jakékoli jiné povahy.

Všechny výše citované definice jsou reakcí na jednoznačný posun soudobého terorismu od cílených útoků na politiky⁵ k necíleným útokům na nevinné civilní obyvatelstvo. Definice soudobého terorismu se tak shodují v několika základních rysech, které je možné vymezit následujícím způsobem: *terorismus je šířením strachu, jde o politicky motivované, slepé, nerozlišené zabíjení bezbranného a nevinného civilního obyvatelstva*. Právě pod tímto zorným úhlem se stať zaměří na tři nejvýraznější teroristické akce v letech 2001–2005, a to především na úder v USA dne 11. 9. 2001, dále pak na Madrid dne 11. 3. 2004 a na Londýn dne 7. 7. 2005. Dále se bude zabývat problematikou vyhodnocování hrozby globálního terorismu, a to v politické i teoretické rovině. Největší pozornost se soustředí na srovnání dvou v současnosti nejdůležitějších přístupů, jimiž jsou *válka proti terorismu* a *boj proti terorismu*.

Pracovní hypotézy

- 1) I v době globalizace platí, že terorismus je nepřímou strategií a zbraní slabšího proti silnějšímu.
- 2) Politické vyhodnocování hrozby GT je silně ovlivněno rozsahem škod (zejména pak počtem zabitých a zmrzačených lidí) a celospolečenským emocionálním otřesem po teroristických úderech.
- 3) Politické vyhodnocování hrozby GT má vážné dopady na vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů v regionálním, nebo dokonce celosvětovém měřítku. Zvláště výrazně to platí v případě vojenské odpovědi na teroristické útoky. (Testování této hypotézy bude věnována největší část tohoto článku.)
- 4) Míra naléhavosti hrozby GT výrazně závisí na tom, jak jednotlivé státy přistupují k islámskému světu, a ve zvláště velké míře na tom, jaká stanoviska zaujaly k tzv. druhé irácké válce.
- 5) V teoretické rovině se méně než v politické rovině projevuje závislost vyhodnocování hrozby GT na konkrétních zkušenostech dané země.

Odlišnosti mezi terorismem a válkou

Již v 70. letech 20. století byl terorismus vymezen jako nová forma války s odlišným složením hlavních aktérů. Konkrétně to znamená, že při teroristických útocích je stát postaven do role napadeného a vydíraného objektu. Pasivní roli vnucují teroristé i druhému aktérovi, tedy obyvatelstvu – manipulují s jeho veřejným míněním a vyvolávají reakce odpovídající zájmům, cílům a představám třetího aktéra, jímž jsou právě oni. V okamžiku úderu se tak stávají jediným aktivním subjektem.

Teroristické organizace se vždy vyhýbají přímému, čelnímu souboji s ozbrojenými silami a ve většině případů se zaměřují na civilní cíle,⁶ na něž útočí zákeřně a nečekaně. Jejich činnost je nepřímou strategií přesně v tom pojetí, které významný francouzský stratég André Beaufre vysvětlil slovy: „... *k naplnění svých cílů volí jiné prostředky než vojenská*

vítězství“ (*citováno dle Chaliand – Blin, 1998, s. 608*). Terorismus naplňuje základní rysy nepřímé strategie tím, že „*k dosahování svých cílů volí nevojenské prostředky*“ (*Dictionnaire Larousse de défense et des forces armées, 1988, s. 291*). Právě proto se zásadně liší od jakýchkoli forem bojové činnosti v době válek, které jsou vždy definovány jako „*přímé, somativní násilí mezi státními činiteli*“ (*Evans – Newnham, 1998, s. 565–566*).

Zásadní rozdíl mezi válkami a terorismem je tedy dán tím, že ve válkách se vždy nasazují vojenské síly a k dosažení cílů vede pouze vojenské vítězství, byť může být dosaženo cestou nejrůznějších manévřů vojenských jednotek. Terorismus jako nepřímá strategie se tedy výrazně liší i od toho, co britský teoretik Liddell Hart ve svém díle *Strategy* nazývá „strategií nepřímých přístupů“ (*indirect approaches strategy*): rozbití sestavy nepřítele, narušení jeho zásobování, zničení přístupových cest, psychologické působení a další postupy používané ve válce mezi vojáky v uniformách (*blíže viz Chaliand, 1990, s. 1174–1175*).

Teroristické údery se zásadně liší i od tak krajní formy válečné činnosti, jakou je bombardování měst. I při této podobě masového zabíjení, třebaže je nejničivější a nejdodsudovanější ze všech, se nasazují ozbrojené síly, a proto není nepřímou strategií. S terorismem má společný jeden znak – rozsáhlé zabíjení bezbranného civilního obyvatelstva –, ale liší se tím, že cílem je zlomit vůli (bombardovaného) národa k odporu již při zahájení války (například bombardování Londýna a dalších měst v době bitvy o Anglii) nebo dosáhnout co nejrychlejšího ukončení války (Drážďany, Hirošima a Nagasaki). Bombardování je tedy přímou strategií, je nosným prvkem „*totální války*“.⁷ Naproti tomu teroristické organizace své údery zasazují s cílem donutit vládu té které země k zásadním změnám ve vnitřní nebo zahraniční politice, jejich postup je tedy ve všech směrech nepřímou strategií.

Teroristické akce se svým postupem liší nejen od klasické války, nýbrž i od gerilových uskupení, která jsou definována jako jednotky pro úderné akce, sabotáže, zastrašování nebo likvidaci důležitých cílů (*Dictionnaire Larousse de défense et des forces armées, 1998, s. 166*). Gerilová hnutí na rozdíl od teroristů žijí stranou společnosti a útočí především na ozbrojené síly a na jejich zařízení. Naproti tomu teroristé žijí ve společnosti, proti níž chystají zákeřné údery. A navíc „*slepě a bezohledně útočí na civilní obyvatelstvo*“ (*Boniface, 2004, s. 33*). Jejich přípravy na útok či na úder probíhají za podmínek přísného utajení, typického pro málo početné komunity spikleneckých organizací. Je velmi těžké, ne-li nemožné tyto přípravy postřehnout, nebo dokonce překazit.

Vývojové etapy terorismu

Terorismus prošel třemi hlavními vývojovými etapami. Tou první je národní terorismus. Je plánován a uskutečňován uvnitř hranic jednoho státu s cílem vynutit si zásadní změny ve vnitřní politice států, v řadě případů jde o odtržení určitého území od většího státu a o přeměnu tohoto území v nový svrchovaný stát. Nejznámějšími příklady tohoto iredentistického terorismu jsou IRA v Severním Irsku, ETA ve Španělsku nebo čečenský terorismus. Druhou vývojovou etapou terorismu se stal mezinárodní terorismus. Jeho útoky se uskutečňují přes státní hranice, proti cílům v jiném státě. Tento trend nastoupil na počátku 70. let 20. století. Nestačí mu změny ve vnitřní politice napadaných států, ale vynucuje si změny v jejich zahraniční politice. Cílem je donutit některý stát, aby v některé části světa přestal prosazovat své zájmy, nebo aby tam od základu změnil svou politiku.⁸ Při posuzování jednotlivých forem národního i mezinárodního terorismu je třeba vždy brát v úvahu politické, historické i kulturní souvislosti a také konkrétní ideologické pohnutí a cíle jednotlivých teroristických skupin a jejich akcí (*Crenshaw, 1995*).

A konečně třetí etapa začíná dnem 11. 9. 2001. Například François Heisbourg používá výraz hyperterorismus,⁹ přičemž má na mysli vysoké počty obětí a především pak obrovské, přímo kolosální dopady těchto úderů. John Ikenberry používá pojem „moderní terorismus transnacionálního charakteru“, Lawrence Freedman píše o superterorismu, jiní hovoří o globálním terorismu. Všichni se shodují na tom, že na scénu vstoupil terorismus v novém globálním rozměru. V tomto článku bude používán pojem globální terorismus,

a to z několika důvodů. Teroristické sítě jsou rozprostřeny po celém světě, mají globální rozměr. A je tu i charakter obětí ze dne 11. 9. 2001 – ani zdaleka jimi nebyli jen Američané, ale lidé z celého světa.

HYPOTÉZA ČÍSLO 1:

I v době globalizace platí, že terorismus je nepřímou strategií a zbraní slabšího proti silnějšímu.

Při ověřování této hypotézy vycházím ze skutečnosti, že terorismus jako fenomén bezpečnostních vztahů je vyhraněnou formou komunikace s veřejností a má čtyři hlavní složky (Henderson, 2001, s. 18):

- odesílatel poselství (*transmitter*), jímž je vždy terorista nebo teroristická organizace;
- terč úderů (*target*), jímž jsou mrtví a ranění lidé, kteří mají tu osudovou smůlu, že v nesprávnou chvíli jsou na nesprávném místě;
- poselství (*message*), které je vždy určeno těm, kdo rozhodují o politice napadených států;
- reakce zastrašovaného (*feed-back*), jež je výsledkem politického vyhodnocování.

Ve vztazích mezi těmito čtyřmi složkami platí jedna základní zásada: Ten, komu je poselství adresováno, tedy vydíraný a zastrašovaný subjekt, není obětí teroristického útoku (Henderson, 2001, s. 18). Žádná ze škod, kterou teroristé záměrně způsobují, není samoučelná. Každý zabítý či zmrzačený člověk, každá hmotná škoda jsou poselstvím a nástrojem nepřímého nátlaku na nejvyšší politické činitele. Od nich se očekává, že buďto udělají to, co si přejí teroristé, nebo naopak přestanou dělat to, co teroristům vadí.

Teroristické útoky dne 11. 9. 2001

Transmitterem při útocích z 11. 9. 2001 byla al-Káida (al-Qá'ida), síť teroristických aktivistů a odnože, působící zhruba v 60 zemích světa, sdružená do volné horizontální síťové struktury s celosvětovou působností. Americké dokumenty používají velmi výstižný název AQAM – *al-Qaida Associated Movement* (al-Káida a k ní přidružená hnutí). Od všech svých předchůdců se výrazně liší důrazem na co nejvyšší počet mrtvých při teroristických úderech (*tzv. lethality rating*). Jestliže dříve se zabývalo spíše několika lidmi s cílem přivolat pozornost co největšího počtu lidí, pak 11. 9. 2001 zahájilo novou etapu, v níž se v zájmu dosažení stejného cíle zabíjí co největší množství lidí. Al-Káida a její odnože směřují své útoky tam, kde je co nejvíce bezbranných a velmi zranitelných lidí.

Terčem se staly objekty s velkou symbolikou a zejména pak s vysokou koncentrací lidí, dávající záruku mimořádně vysokého a otřesně působícího počtu obětí. Al-Káida zvolila i nový způsob úderu. Kombinací únosu letadel a sebevražedných atentátů dosáhla nebývalé vysokého počtu obětí, a tak „*chudě vyzbrojení jedinci vyzvali, překvapili a zranili dominantní světovou supervelmoc*“ (Hoffmann, 2002, s. 104). RAND Corporation uvádí, že 11. 9. 2001 otevřelo etapu, v níž se sebevražedné útoky budou vyznačovat vysokým počtem mrtvých, který je čtyřikrát vyšší než v případě klasických teroristických útoků (Conesa, 2004, s. 14). Smyslem těchto útoků je přenést válku na území nenáviděných států; v daném případě to byly USA. Na uskutečnění sebevražedných úderů se podílejí zejména ti, kteří podlehlí pocitu naprosté bezvýchodnosti a touze pomstít smrt svých blízkých.

Novým prvkem bylo zneužití celého jednoho rozlehlého a odlehlého státu. Afghánistán byl útočištěm, základnou i rukojmím teroristické sítě globálního rozměru. Al-Káida svými penězi a zbraněmi pomohla Tálibánu, aby ovládl celé území státu, včetně tras obrovských obchodů s omamnými látkami. Bin Ládín zato získal rozsáhlou základnu pro svou válku proti Západu a díky tomu pak „*svou organizaci al-Káida přeměnil v téměř virtuální stát*“ (Simes, 2003, s. 101).

Poselství teroristických úderů z 11. 9. 2001 vyplývá především z referenčního objektu globálního terorismu, jímž jsou mnohamilionové masy vyznavačů islámu, jejichž podíl na celosvětové populaci neustále narůstá – z 18 % v 80. letech na předpokládaných 30 %

v roce 2025 (*Simes, 2003, s. 101*). Globální teroristé využívají či spíše zneužívají dvou skutečností. Tou první je nesporné utrpení deseti milionů prostých lidí v islámských zemích, v jehož důsledku se v celé této oblasti hromadí pocity frustrace, deprivace a naprosté beznaděje. Druhou zneužívanou skutečností je jednostranný přístup USA k izraelsko-palestinskému konfliktu. Poselství z 11. 9. 2001 mělo tedy dva hlavní body. Tím prvním bylo přinutit vládu USA, aby přestala podporovat vlády Saúdské Arábie, Egypta a Pákistánu. K tomu se přímo vyjádřil rovněž dokument Vědeckého výboru Pentagonu ze září 2004. Ten uvádí, že zbytek muslimského světa považuje tyto vlády za odpadlické a tyranské (*Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, 2004, s. 42–43*). Druhým bodem poselství byl požadavek, aby USA skoncovaly s dosavadní jednostrannou podporou Izraele a aby zásadně změnily svůj přístup k palestinskému problému. V této souvislosti zní velmi přílehlavě hodnocení Stephena Walta, že pověst USA v arabském světě je velmi špatná a že jejich politika je vnímána jako nespravedlivá (*Walt, 2005, s. 107*).

Útoky z 11. 9. 2001 znovu potvrdily, že základní metodou terorismu zůstává šíření strachu, v jehož atmosféře lze předkládat požadavky a vynucovat si jejich splnění. Bývalý prezident USA Bill Clinton to vyjádřil slovy: „... teroristé nás chtějí zastrašovat, chtějí dosáhnout toho, abychom měli strach se ráno probudit, abychom měli strach z budoucnosti, abychom měli strach ze sebe navzájem“ (*Clinton, 2002*). Stejně tak se potvrdila životaschopnost nepřímé strategie – slabší znovu a tentokrát velmi vážně zasáhl silnějšího. Obrovský počet obětí byl zvolen jako nástroj tvrdého nátlaku na administrativu G. W. Bushe. I v době globalizace tedy terorismus nadále umožňuje vyhybat se přímému souboji a zasazovat zdrcující rány tam, kde se to nejméně očekává.

Působení globálního terorismu na evropské frontě

Nepřímou strategii terorismu v plném rozsahu potvrdily také útoky v Madridu v roce 2004 a v Londýně v roce 2005. Znovu ukázaly, že ten, komu je poselství určeno, tedy vydíraný a zastrašovaný subjekt, není obětí teroristického útoku. Oběť je vždy nástrojem nátlaku na toho, kdo se musí rozhodnout, jak se má po teroristickém úderu zachovat. Teroristé nezabili ani Aznara, ani Blaira, protože neměli nejmenší zájem dělat z nich mučedníky. Chtěli je naopak vystavit výčitkám svědomí a přinutit ke změně jejich přístupu k muslimskému světu a zejména pak ke stažení vojsk z okupovaného Iráku. Stejně znaky mělo i provedení obou úderů; jak v Madridu, tak i v Londýně šlo o nerozlišující násilí, jehož hlavním smyslem je zabít a zmrzačit co nejvyšší počet bezbranných lidí. Teroristé dobře vědí, že se tito lidé ničím neprovinili, ale zabíjejí je proto, aby způsobili co nejtěžší politický otřes.

HYPOTÉZA ČÍSLO 2:

Politické vyhodnocování hrozby GT je silně ovlivněno rozsahem škod (zejména pak počtem zabitých a zmrzačených lidí) a celospolečenským emocionálním otřesem po teroristických úderech.

Ověřování této hypotézy bude postaveno na úderech v USA dne 11. 9. 2001, v Madridu v roce 2004 a v Londýně v roce 2005.

Teroristické útoky v USA dne 11. 9. 2001

Teroristické útoky ve Spojených státech dne 11. 9. 2001 byly mimořádně ničivé. Jejich výsledkem je 2812 mrtvých, další tisíce raněných a také velké hmotné škody, zejména zničení jednoho z nejvýznamnějších symbolů New Yorku. Téměř v celém světě (snad s výjimkou okupovaných území v Palestině) vyvolaly velké zděšení, vlnu solidarity s USA a byly jednoznačně odsouzeny. Po opadnutí převážně emotivních reakcí se však začaly projevovat zásadní rozdíly v odpovědích na otázku, jaké bylo skutečné zaměření výše zmíněných teroristických útoků. Přitom se vyhranila tři základní hodnocení.

Hodnocení útoků z 11. 9. 2001 jako projevu nenávisti vůči hodnotám západní civilizace a jejímu hlavnímu symbolu

Toto hodnocení poukazovalo především na vyhlášení *džihádu* v únoru 1998, kdy bin Ládín vytvořil mezinárodní islamistickou frontu proti židům a křižákům. Vydal fatwu, v níž zdůraznil, že „každý muslim, který je toho schopen, má osobní povinnost zabít Američany a jejich spojence bez ohledu na to, zda jde o civilisty či o vojenské jednotky, a to v každé zemi, kde je to možné“ (*Jihad Against Jews and Crusaders*, 1998). Nenávistný tón této fatwy vyvolal manicheistickou reakci Bushovy administrativy především v prvních dnech po 11. 9. 2001. Ta nikterak nezkrusovala dvě skutečnosti – kdo je obětí útoků (terčem) a kdo odesílatelem poselství. Téměř bez prodlení zveřejnila, že útoky provedla teroristická síť al-Káida.

Americká administrativa zaujala však zcela subjektivní přístup k vysvětlování poselství, tedy *message* útoků. Od počátku je prezentovala jako úder sil zla proti silám dobra, jako úder tmářů proti západnímu pokroku, jehož symbolem jsou právě USA. Tato interpretace nebyla jednorázová, naopak přetrvávala a zvláště výrazně se odrazila v projevu prezidenta Bushe ve Spolkovém sněmu v roce 2002. Bush zopakoval, že hlavní pohnutkou teroristů byla nenávisť vůči takovým základním hodnotám, jimiž jsou demokracie, snášlivost, svoboda vyjadřování a náboženství a spolu s tím i nenávisť k ženám, ke křesťanům a k židům.

Hodnocení útoků z 11. 9. 2001 jako odvety za politiku USA v době globalizace

Některé z prvních komentářů otevřeně napsaly, že smyslem útoků bylo „uškodit Spojeným státům a nikomu jinému. Byly odvetou za konkrétní věci učiněné Spojenými státy a za konkrétní, po léta uplatňovanou americkou politiku...“ (*Stern*, 2002.) Podle dalšího hodnocení „útoky směřovaly nikoli na Západ a demokracii, ale na Spojené státy a jejich příčinou byly specifické a propletené důvody, jejichž kořeny jsou v Perském zálivu“ (*Hoagland*, 2001). Kanadská analytička Naomi Kleinová (*Klein*, 2001, s. X) dospěla k závěru, že jde o zpožděnou vedlejší škodu studené války (jedna supervelmoc vsadila na Tálibán a na jeho *džihád* ve svém boji proti druhé supervelmoci). Dále podle ní jde o vedlejší škodu války v Perském zálivu (na posvátné islámské půdě zůstala americká vojska) a také o vedlejší účinek několika ozbrojených konfliktů z poslední doby (připomíná zejména nárůst dětské úmrtnosti v Iráku v důsledku amerického embarga, bombardování farmaceutické továrny v Súdánu a palestinsko-izraelský ozbrojený konflikt).

Rada evropských teoretiků i politiků se přiklonila k názoru, že je třeba vzít v úvahu také odpor, který politika Západu a zejména USA vyvolávala v tzv. třetím a především pak v arabském světě po celé období po skončení studené války. Lawrence Freedman dospěl k závěru, že „*superterrorismus* byl nežádoucím vedlejším produktem aktivistické zahraniční politiky“ (*Freedman*, 2001, s. 74). Francouzský prezident Chirac využil již v roce 2002 Bushovy návštěvy, aby ho ujistil o pevném spojeneckém poutu mezi Francií a USA (*Tréan*, 2002). Zároveň však řekl, že hlavními nepřáteli Západu jsou též bída, útlak a přetrvávající ozbrojené konflikty, jež vytvářejí podhoubí pro nenávisť a války. V jasné narážce na 15% nárůst vojenského rozpočtu USA francouzský prezident připomněl, že by zbraněmi v boji proti terorismu měly být rovněž ekonomický pokrok a mezinárodní solidarita, zlepšování zdravotní péče a vzdělávacích systémů, dodržování mezinárodního práva a dialogu.

Hodnocení útoků z 11. 9. 2001 jako útoku proti stávajícímu uspořádání mezinárodních vztahů na globální úrovni

Toto hodnocení vychází ze skutečnosti, že cílem globálních teroristů je narušování *status quo* na mezinárodní úrovni a vynucování zásadních změn nespravedlivého globálního systému mezinárodních vztahů. Jeho symbolem se staly USA, na něž připadají 4 % světového obyvatelstva, ale 40 % celosvětových výdajů na zbrojení a 45 % všech zbrojních kontraktů (*Baker*, 1999).

Na další významnou souvislost teroristických útoků z 11. 9. 2001 upozorňuje George Perkovich z *Carnegie Endowment for International Peace*¹⁰ (Perkovich, 2005, s. 79–93). Ten připomíná, že po skončení studené války se ve světě střetly dva rozdílné hodnotové přístupy. Na jedné straně USA a jejich strategičtí spojenci kladou důraz především na svobodu v politice a v podnikání. Naproti tomu muslimský svět vyznává především spravedlnost, a tak se cítí poníženi tím, že USA jednostranně podporují Izrael proti Palestincům, že podporují zprofanované a nespravedlivé režimy v islámském světě a že se chovají jako bezohlední vítězové v procesu nespravedlivé globalizace. Globální terorismus se tak jeví jako krajně násilný protest proti nespravedlivému uspořádání mezinárodních vztahů v době globalizace, jež je v muslimském světě vnímána jako jednoznačně americký projekt.

Perkovichovo upozornění na střet základních hodnot (svoboda versus spravedlnost) je velmi zajímavé, protože nepřímo navazuje na dva významné poválečné teoretiky mírových studií. V první řadě připomíná Wrightovo vymezení pozitivní stránky míru, stavěné na spravedlivém uspořádání vzájemných vztahů (Wright, 1942). Jeho uplatnění na vztahy mezi USA a islámským světem umožňuje pochopit závažnost dlouhodobě narůstajícího systémového napětí mezi americkými administrativami a autoritativními islámskými režimy na straně jedné a stamiliony prostých muslimů na straně druhé. Dále se Perkovich svou hypotézou výrazně přiblížil – třebaže bez výslovné citace – ke Galtungovu vymezení „vykořisťování typu A a typu B“ (Galtung, 1990). Pod jeho zorným úhlem se ukazuje, že USA v islámských zemích před 11. 9. 2001 nevedly války, nezabýjely ani nemučily tamní obyvatelstvo, souhrnně řečeno, neuplatňovaly přímé násilí. Skrze svou globální politiku podpory demokracie a svobodného trhu však systematicky pronikaly do politických i ekonomických struktur těchto zemí bez ohledu na destabilizující následky globalizace. Tato politika v řadě směrů naplňuje Galtungovo pojetí strukturálního kulturního násilí a USA jejím prosazováním, byť nechtíc, soustavně umocňovaly pocity marginalizace, křivdy a ponížení. Islámský svět globalizaci vnímal jako dominantně americkou a nespravedlivou, což se nakonec stalo hlavním motivem teroristických úderů.

Z pohledu uspořádání mezinárodních bezpečnostních vztahů na globální úrovni se před nejvyššími politickými a vojenskými činiteli USA při hledání odpovědi na teroristické útoky ze dne 11. září otevřely dvě základní možnosti: unilateralismus nebo multilateralismus (Ikenberry, 2001 b, s. 29). Pro první možnost dlouhodobě hovoří, že se USA dnes cítí náležitě velké, silné a odlehlé, aby podnikaly samostatné akce. John Ikenberry ale již na konci roku 2001 varoval, že v důsledku transnacionálního charakteru současného terorismu je čistě národní strategie neúčinná, a tak USA budou nuceny oživit liberální přístup a postupně pochopit, že „řešením není rozmístování vojsk, ale naopak důraz na posílení práva“ (Ikenberry, 2001 b, s. 29).

Vyhodnocování hrozby GT po otevření „evropské fronty“

Po krutých úderech na USA, označovaných za „vzdáleného nepřítele“ (*far enemy*), přišly údery na ty země, které byly nejbližšími spojenci USA (*near enemies*) v jejich globální válce proti terorismu a jejichž političtí vůdci se nejvýrazněji zařadili po bok amerického prezidenta G. W. Bushe.

Teroristické útoky v Madridu v roce 2004

Teroristické útoky v Madridu přinesly smrt téměř dvěma stovkám lidí, dalších několik set jich bylo zraněno. *Odesílatelem poselství* byla – stejně jako dne 11. 9. 2001 – al-Káida. Pokud jde o cíl útoku, pak v Madridu se zvláště tragicky projevila cynická volba cíle celé akce – místo s vysokou koncentrací lidí, které zaručuje vysoký počet obětí. Teroristé opět přilákali obrovskou pozornost médií celého světa, a tím znovu potvrdili globální rozměr a dopad svých akcí. Jejich terčem se stalo několik set bezbranných nevinných civilistů, kteří nenesli žádnou odpovědnost za rozhodnutí a opatření tehdejší španělské vlády a stejně jako oběti útoků z 11. 9. 2001 i oni měli tu smůlu, že byli v nesprávnou chvíli na nesprávném místě.

Poselství mělo dva hlavní body. Tím prvním byla volba data – přesně dva a půl roku po 11. 9. 2001. Navíc to bylo v době vrcholící volební kampaně, kdy se nabízela jedinečná příležitost, jak potrestat premiéra Aznara a jeho politickou stranu za otevřenou podporu Bushova přístupu k Iráku a za vyslání španělských vojsk. Masakry na madridských nádražích v březnu 2004 tak byly krutým nátlakovým aktem, jímž si teroristé vynucovali stažení španělských vojáků z Iráku. Poselství se uplatnilo v plném rozsahu – Lidová strana prohrála volby, k moci se dostala levicová Španělská socialistická dělnická strana (PSOE), jejíž předseda a volební lídr měl ve svém volebním programu slib, že stáhne španělská vojska z Iráku. A tento slib po nástupu do úřadu bez váhání a bez vytáček splnil. Madridské útoky tedy ve všech směrech slouží jako doslova učebnicové naplnění funkčního modelu všech čtyř činitelů terorismu jako nepřímé strategie.

Zcela výjimečnou kapitolou madridských úderů byla reakce Aznarovy vlády. Ta velmi autoritativně vstoupila do diskuze o tom, kdo vlastně byl odesílatel poselství. Dala kategoricky příkaz, aby se všude tvrdilo, že jím byla ETA. Premiér tímto úkolem pověřil ministra vnitra a stejné nařízení dostala i ministryně zahraničí, která jej okamžitě předala velvyslancům v celém světě, obelhána byla i Rada bezpečnosti OSN. Účelem tohoto lhaní bylo především překroutit skutečné poselství; místo o odvetě za španělskou účast na válce v Iráku se hovořilo o cílech baskické ETA. Jediný bod, kde se nelhalo a vlastně ani nemohlo, byl cíl útoků.

Teroristické útoky v Londýně dne 7. 7. 2005

V Londýně bylo zabito 56 lidí, desítky dalších byly zraněny. Zprvu se všeobecně soudilo, že *odesílatelem* byla opět al-Káida, která je oprávněně považována za „*nejsmrtelnější síť nestátního terorismu moderní doby*“ (Wilkinson, 2005, s. 37). Útoky měly totiž některé velmi podobné rysy jako rok předtím v Madridu – opět se soustředily na místo s vysokou koncentrací bezbranného civilního obyvatelstva. Poslední poznatky britské policie z dubna 2006 však nasvědčují, že londýnští atentátníci jednali na vlastní pěst a že nikdy nebyli v přímém styku s vedením al-Káidy. Ani takové zjištění, pokud se skutečně nezvratně potvrdí, však nic nemění na skutečnosti, že šlo o příklad terorismu vyvolaného válkou (tzv. *conflict generated terrorism* /blíže viz Stepanova, 2003/). Velmi výstižné je hodnocení *Vojenskostrategického plánu USA pro válku s terorismem* z února 2006, že Usáma bin Ládín sice není operačním šéfem, ale nadále je inspirujícím vůdcem, který vyzval ke krvavé pomstě za vojenskou okupaci Iráku (*National Military Strategic Plan for the War on Terrorism*, 2006, s. 15). Solitérský charakter londýnských atentátníků jen potvrzuje již dříve zveřejněné závěry Daniela Benjamina a Stevena Simona, že pachatelé atentátů v Evropě jdou do akcí na základě vlastního rozhodnutí (*self-starter terrorists*). Jejich hlavní pohnutkou je pocit ponížení po okupaci Iráku a ústřední inspirací je ideologie al-Káidy (Benjamin – Simon, 2006, s. 180–181).

Podstatou *poselství* bylo potrestat premiéra Blaira za nasazení, s jakým se postavil po bok G. W. Bushe; v době příprav operace Irácká svoboda měl dokonce nelichotivou předzvěstku „Bushův ministr zahraničí“. Další motiv v rámci poselství vyplynul ze skutečnosti, že po skončení operace Irácká svoboda se Velká Británie spolu s USA stala okupační mocností v Iráku. Významnou roli sehrála i angažovanost Velké Británie v důsledném tazeň za zmrazení bankovních kont teroristických sítí.

Ve srovnání s Madridem však v Londýně byla zcela jiná *zpětná vazba*. Úřadující premiér Tony Blair nepřekrucoval fakta ani souvislosti, otevřeně přiznal, kdo byl odesílatel, a vyjádřil neústupnost: „*Cestou masakrování nevinných lidí nás chtějí zastrašit, abychom nedělali to, co dělat chceme, ale to se jim nepodaří... nenecháme se zastrašit... nerozdělí nás, nepolevíme v našem odhodlání.*“¹¹

Podle některých hodnocení atentáty v Londýně zasadily vážný úder dlouhodobě uplatňované politice multikulturalismu¹² a ukázaly, že benevolentnost byla zneužita a že ve Velké Británii „*se hluboce zakořenila obskurantní interpretace islámské víry*“ (Rieff,

2005). Gilles Kepel, přední francouzský odborník na problematiku islámu, vyvozuje, že se v samých základech otřásla „politika Londonistánu, spočívající na předpokladu, že islámští duchovní ve svých kázáních sice štekají, ale nekoušou a že jejich činnost nejenže nenaruší fungování multikulturní společnosti, ale že navíc udrží pod svou kontrolou radikální proudy islamismu“ (Kepel, 2005). Toto hodnocení je však velmi sporné. Vyvolává otázku, zda je možné na základě jednoho činu, byť velmi šokujícího, od základu zpochybnit celou dlouhodobě prosazovanou přistěhovaleckou politiku, která měla i nesporné přínosy. Je to podobné, jako kdyby po náhlém úmrtí jednoho pacienta byla zpochybněna jedna konkrétní léčebná metoda, přestože v minulosti řadě jiných pacientů prokazatelně pomohla.

HYPOTÉZA ČÍSLO 3:

Politické vyhodnocování hrozby GT má vážné dopady na vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů v regionálním, nebo dokonce celosvětovém měřítku. Zvláště výrazně to platí v případě vojenské odpovědi na teroristické útoky.

Při vyhodnocování hrozby GT se od roku 2001 až do současnosti vyhranily dva základní přístupy – válka proti terorismu a boj proti terorismu. Oba se shodují v názoru, že GT je nejvážnější a nejnaléhavější bezpečnostní hrozbou současného světa. Liší se však ve volbě konkrétních cílů, uplatňovaných metod a používaných prostředků.

Válka proti globálnímu terorismu

Tento přístup prosazuje především Bushova administrativa. Ta proti terorismu bojuje na ekonomické frontě (především zmrazením účtů teroristických organizací a opatřeními proti aktivitám sponzorujícím terorismus) a prostřednictvím veřejné diplomacie. Touto cestou na všech světadílech cílevědomě zužuje prostory působení mezinárodních teroristických organizací a rozšiřuje počet zemí, které proti nim aktivně bojují. Dominantním rysem strategie Bushovy administrativy se ale stal velký důraz na vojenské nástroje a metody boje, díky nimž lze velmi rychle a účinně svrhávat diktátorské režimy. Je zakotven v několika strategických dokumentech z let 2002–2006,¹³ které preferují charakter hrozby terorismu a stanovují konkrétní opatření, jak mu čelit. Souhrnný oficiální název této strategie zní *Global War on Terror* a je pro něj zavedena zkratka GWOT.

Silné stránky strategie GWOT

Strategie využívá technologickou převahu armády USA, která dokáže zasazovat na velkou vzdálenost přesné a zničující údery, po nichž se nepřátelská vojska hrouť ještě dříve, než vůbec uvidí svého protivníka. Výrazně se to projevilo při operaci Irácká svoboda. Již v den jejího zahájení ministr obrany USA prohlásil, že údery budou mít „sílu a rozsah, jaké nebyly nikdy předtím k vidění“ (Garamone, 2003). Operace Irácká svoboda jako druhá kampaň v rámci války proti terorismu byla dokonale naplánována, řízena i provedena. O to více vynikla její politická symbolika: „dobytí Iráku bylo vytyčeným cílem neokonzervativců a také bylo završením jejich úsilí“ (Ikenberry, 2004, s. 10). Po dosažení tohoto cíle prezident G. W. Bush v projevu na palubě lodi Abraham Lincoln dne 1. 5. 2003 (tedy v den oficiálního ukončení operace Irácká svoboda) zdůraznil: „... s novými taktickými přístupy a s novými přesně naváděnými zbraněmi můžeme dosahovat svých vojenských cílů bez přímého násilí na civilistech... dnes je to tak, že provinilec musí mít z války větší strach než nevinný.“

Nechtěné důsledky globální války proti terorismu

Důraz na válku proti terorismu má však i své slabiny. Na vojenskou ránu obdrženu na jednom místě odpovídá globální terorismus zákeřnými útoky někde zcela jinde. Modelovým příkladem takové kruté a bezohledné odpovědi byly útoky v Madridu dne 11. 3. 2003 a v Londýně dne 7. 7. 2005. V obecné rovině se ve velkém rozsahu potvrdila varování Sa-

muela Huntingtona, že „*intervence Západu do záležitostí jiné civilizace je v multicivilizačním světě pravděpodobně tím nejnebezpečnějším zdrojem nestability a potenciálního globálního konfliktu*“ (Huntington, 1995, s. 381). Zároveň s tím se ukázalo, jak velká jsou úskalí demokratizace islámské země cestou vojenské invaze a že „*nebude možné modely, které se v homogenních společnostech v Evropě a v Americe vytvářely po několik staletí, automaticky uplatňovat v etnicky rozdílných a nábožensky rozdělených společnostech Středního východu, Asie a Afriky*“ (Kissinger, 2005).

Základní problém války proti terorismu je dán tím, že jde o přímou, ke všemu vojenskou odpověď na nepřímou strategii. Válečné řešení znamená totiž boj proti konkrétnímu státu či koalici, ale terorismus se neztotožňuje s žádným státem ani s koalicí. Válka proti terorismu tak může mít jak chtěné, tak i naprosto nechtěné účinky. Ukázalo se, že každý represivní zásah je vodou na mlýn teroristů, protože jim pomáhá držet pozici obětí globalizace a na jejím základě pak dále rozšiřovat základnu svých stoupenců a podporovatelů. Válka v Iráku tak dala pohlavárům al-Káidy hned tři významné výhody. Naráz jim nabídl „*nové zdůvodnění jejich boje (Američany vedená okupace země, jež se nachází v samém srdci arabského světa), útočiště (vytvořilo se jako důsledek naprostého poválečného nepořádku v zemi) a také vyhledávané cvičiště*“ (Andréani, 2004, s. 46). A navíc jim ještě umožnila, aby každý atentát s velkým počtem obětí vydávali za další neúspěch systematické a nákladné války proti terorismu a za další důkaz, že vymýcení terorismu vojenskou cestou je nedosažitelným cílem.

Kontroverzní bilance

Válka proti terorismu je dnes považována za strategickou chybu, protože otevřela tzv. druhou frontu boje s globálním terorismem (Clarke, 2004 a). Do Iráku se stáhli násilníci a extremisté z jiných zemí islámského civilizačního okruhu a pod vedením al-Zarkáviho tam zahájili dlouhodobou opotřebovací vzbouřeneckou válku (*insurgency war*) proti cizím vojskům. Tu doplňují krutým zabíjením všech místních obyvatel, které považují za zrádce a kolaboranty s vojáky okupačních mocností, označovanými za křičáky.

Válka v Iráku vyvolala i vzestup terorismu na severní polokouli. Christophe Chaboud, velitel protiteroristických jednotek ve Francii, říká, že „*se stala ústřední otázkou, protože spustila logiku totálního boje proti Západu*“ (citováno dle Smolar, 2005). Za její konkrétní projevy označil zejména útoky v Madridu a v Londýně a dodal, že by mohly následovat další metropole. Lawrence Freedman na základě hodnocení negativních dopadů války proti terorismu varuje, že al-Káida by v krajním případě mohla rozpoutat gerilovou válku na celosvětové úrovni, jejímž cílem by bylo potrestat Ameriku za její vměšování do záležitostí řady islámských zemí (Freedman, 2001, s. 81).

Neutěšená bilance války proti terorismu v letech 2001–2005 dala tedy za pravdu třem varováním, která již na konci roku 2001 zveřejnil britský historik Paul Schroeder. Podle prvního varování by se velmoc neměla nechat vyprovokovat k válce, kterou si ve skutečnosti přejí teroristé. Zároveň s tím by měla zvažovat nejen krátkodobé, ale též dlouhodobé dopady svého zásahu. A v neposlední řadě by měla přemýšlet o rizicích, spojených s jejím vítězstvím, a o nebezpečích, plynoucích z možného neúspěchu (Schroeder, 2001, s. 22).

Vážné paradoxy globální války proti terorismu

Po vojenské intervenci do Iráku se ukázalo, že válka proti terorismu má paradoxní rysy,¹⁴ které je možné s určitou mírou zjednodušení rozdělit do dvou hlavních oblastí – mezinárodněpolitické a vojenské. V první oblasti jde zejména o to, že vojenské údery, vedené ve jménu války proti terorismu, nakonec mohou vyvolat zvýšení aktivit terorismu. Velmi výstižně to vyjádřil Francis Fukuyama: „*G. W. Bush... svým postupem vyprovokoval přesně to, čemu se chtěl vyhnout*“ (Fukuyama, 2006). Na další paradox upozornil dokument zvláštní pracovní skupiny Ministerstva obrany USA. V něm se otevřeně uvádí, že „*přímá americká intervence v muslimském světě paradoxně posílila radikální islamisty*

a zároveň s tím v řadě arabských zemí srazila podporu Spojených států pod úroveň deseti procent“ (Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, 2004, s. 45).

Znepokojivým paradoxem je i to, že „poselství džihádistů, kteří tvrdě napadají americké hodnoty, přijala většina umírněných a nenásilných islamistů... prostí muslimové se od »měkké opozice« vůči USA posunuli k »tvrdé opozici«... a v Saúdské Arábii většina obyvatel věří, že cílem USA je oslabit a podmanit si islám jako takový. Jinak řečeno – Američané se stali nepřáteli“ (Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, 2004, s. 46). Richard Clarke, jeden z předních amerických odborníků na tuto problematiku, napsal, že „Spojené státy nemohly sítí al-Káida a její nově naklonované generaci dát žádný účinnější nástroj k náborování nových členů, než jakým byla tato neodůvodněná invaze do arabské země s bohatými zásobami ropy“ (Clarke, 2004 b).

Vážený paradox se projevil rovněž v rovině mezinárodního práva. Gareth Evans¹⁵ uvádí, že operace Irácká svoboda 2003 má zejména na muslimský svět neblahý dopad také proto, že byla jak nelegální, tak i nelegitimní (Evans, 2004, s. 74). Z této negativní skutečnosti je možné vyvodit pozitivní ponaučení; Alex Conte píše, že operace Irácká svoboda dala jasné varování, že příště je nutné vždy v rámci OSN velmi pečlivě postupovat při posuzování odpovědnosti toho kterého státu za činy teroristických organizací a teprve poté začít jednat, zda Rada bezpečnosti OSN dá zmocnění „užít všech nezbytných prostředků a opatření“ (Conte, 2005, s. 108–109).

Řada paradoxů se projevila rovněž ve vojenské rovině. Především se ukázalo, jak „hluboký je rozpor mezi demokracií, o jejímž budování USA hovoří, a používanými metodami“ (Hendrickson – Trucker, 2005, s. 18). Irák dal varování, že rychlé ukončení operací ještě nemusí znamenat konec války jako takové. Snadno vybojované vítězství může být ztraceno v týdnech, v měsících, či dokonce v letech, jež po něm následují. Dva přední američtí odborníci upozorňují na to, že „rychlé vítězství sice znamená kolaps nepřítel, ale ještě to není jeho úplné zničení. Nepřátelé mohou přejít do ilegality, mohou vést gerilovou válku a z toho pak vyplývá nutnost zvyšovat počty vojsk na místě zásahu, prodlužovat jejich pobyt, a tím náročnější jsou pak i úkoly ve fázi stabilizace a rekonstrukce“ (Scowcroft – Berger, 2005, s. 51).

Dále se ukázalo, že ani zdrcující konvenční převaha ve vzduchu či využívání informatiky ve vojenství samy o sobě nestačí na zlomení vůle k odporu v tom případě, pokud nepřátelské vzbouřenecké jednotky uplatňují tzv. *avoidance behaviour* (Military Balance 2005/2006, 2005, s. 412), což znamená, že se vyhýbají přímému souboji a zaměřují se na nepřímé formy bojové činnosti: na nastražování léček, přepady, pumové atentáty, únosy a zabíjení bezbranných lidí. Tento paradox se neomezuje pouze na Irák, pod vlivem úspěchů vzbouřenců v této zemi se přenesl i do Afghánistánu, tedy do země, v níž uplatnění strategie války proti terorismu v roce 2001 vyvolalo mnohem méně kontroverzí, než tomu bylo o dva roky později v Iráku. Philip Gordon z Brookings Institution varuje, že „Afghánistán se stal velmi problémovým místem... Rychle propuká násilí proti Západu, kde bojovníci Tálibánu a al-Káidy kopírují metody iráckých vzbouřenců, a tím vážně ohrožují misi NATO“ (Gordon, 2006).

Na velmi vážný vojenský paradox upozornil již v létě roku 2003 Marwan Bishara z American University of Paris. Napsal, že USA se vůči muslimskému světu dopouštějí stejných chyb jako Izrael: mají stejně klaustrofobický náhled na dnešní svět, a proto před utkvělým pocitem ohrožení utíkají cestou „nevyprovokovaných vojenských invazí, tajných operací, ozbrojených intervencí, nepřiměřených represí, mimosoudních poprav a dalších opatření, považovaných za válečné zločiny a za zločiny proti lidskosti“ (Bishara, 2003).

Dokument Vědeckého výboru Pentagonu ze září 2004 varuje, že se po roce 2003 prosadila „dynamika války... v jejímž rámci zesílil odpor režimů [v islámských a zejména pak v arabských státech – poznámka autora] vůči politickým a sociálním změnám... a na dru-

hé straně džihádisté mají více sympatizantů arabských většin, nepřímé podpory ze strany islamistů a také přímé podpory než většina tavních režimů“ (*Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, 2004, s. 42–43*). V neposlední řadě se ukázalo, že válka proti terorismu má neblahé dopady na vnitřní soudržnost a konsenzus v euroatlantickém partnerství a že při pokračujícím důrazu na válku proti terorismu „Spojené státy riskují, že se odtrhnou od většiny světa, který s nimi bezprostředně po 11. 9. 2001 navázal mezinárodní spolupráci“ (*Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication, 2004, s. 110*).

Ještě vážnější obavy vyjadřuje Hall Gardner z *American University of Paris*. Vývoj po roce 2001 podle něho ukázal na základní rozdíly mezi USA a jejich evropskými spojenci. USA přikládají rozhodující význam vojenským schopnostem a akcím, zaměřují se především na boj a intervence, ale jsou velmi váhavé při nasazování svých vojáků do akcí zaměřených na udržování (uchovávání) míru. Naproti tomu Evropané se více zaměřují na diplomacii, na vyjednávání a na hledání konsenzu. Touto cestou chtějí odstraňovat hluboce zapuštěné ekonomické, sociální a politické kořeny současného terorismu. Stále výrazněji se tak projevují rozdíly mezi *hard strategy* a *soft strategy*. Gardner z toho vyvozuje, že rozdíly v přístupu k terorismu by se mohly zvýrazňovat tak daleko, až dojde ke „střetu demokracií“ (*clash of democracies*). Na rozdíl od Huntingtonovy vize střetu civilizací (*clash of civilisations*) by šlo o tzv. intracivilizační střet, o vyhrocení rozdílů uvnitř jedné, tedy západní, nejvyspělejší, nejbohatší a také nejdemokratičtější civilizace. I když tato civilizace sdílí stejné hodnoty, tváří v tvář hrozbě globálního terorismu se stále více zvýrazňují rozdíly ve způsobech jejich naplňování při formulování strategických cílů a při volbě cest k jejich dosahování. Neblahým výsledkem takového vývoje by se podle Gardnerova názoru mohla stát neschopnost koordinovat bezpečnostněpolitické strategie v rámci západní civilizace (*Gardner, 2005, s. 161–182*).

Přehodnocování dosavadní strategie v USA

Pod vlivem neustále narůstajícího počtu svých zabitých a zraněných vojáků, zvyšujících se nákladů na válku v daleké zemi a sílící mezinárodní i domácí kritiky se v USA postupně přehodnocují cíle vojenské přítomnosti USA v Iráku. Odráží se to ve dvou rovinách: v diskuzích v odborných a akademických kruzích a v přístupech nejvyšších politických činitelů a exekutivních orgánů.

V první rovině převažuje naprostá shoda, že i přes všechny výhrady k postupu Bushovy administrativy by bylo chybou, kdyby USA z Iráku pod vlivem těžkých ztrát a vážných neúspěchů odešly. Takové řešení by totiž znamenalo chaos pro celý Blízký a Střední východ, nesmírnou vzpruhu pro al-Káidu, jakož i ponížení a následný pokles prestiže USA. Za přijatelnější řešení se považuje jakési „realistické vítězství... jež by bylo interpretováno jako vítězství tradičních mezinárodních standardů, jmenovitě pak svržení nepřátelského režimu a nastolení přátelské vlády, která nebude ohrožovat ani USA, ani jeho regionální spojence, jako je například Izrael“ (*Gvosdev – Saunders, 2005, s. 6*). Neočekává se, že by došlo k zásadním změnám cílů a zájmů USA, ale že se prosadí klidnější a uvážlivější způsoby pro jejich dosahování. Časem by v americké politice mohli nastoupit lidé, „kteří nadále věří v americkou sílu a v šíření liberálnědemokratického kapitalismu. Budou ale více než na materiální převahu spoléhat na váhu legitimitosti podnikaných akcí a před ideologickými přístupy budou preferovat zvažování poměru mezi náklady a přínosy a dobré výsledky před dobrými záměry“ (*Rose, 2005*).

Přehodnocování zasahuje i do vojenství. Všeobecně se uznává, že americká armáda v Iráku zabředla. Slábne její schopnost uplatňovat kvalitativní, rozlišující násilí (*discriminate violence*), jehož koncepci již před třiceti lety vypracoval Robert Asprey, a stále více sklouzává ke kvantitativnímu, nerozlišujícímu násilí. Tím se generují tři další vážné problémy, tzv. tři „R“ – *resentment, resistance, revenge*, tedy odpor, odboj a msta (*Lynn, 2005, s. 27*). Z tohoto negativa se vyvozuje pozitivum – americká armáda musí v prvé řadě

dě zajistit větší bezpečnost a klidnější život Iráčanů, a tím je přesvědčit, že pro ně dokáže udělat podstatně více než vzbuřenci či bývalí Saddámovi vojáci, z jejichž řad se rekrutují i teroristé (Greer, 2005, s. 19).

Pokud jde o stanoviska exekutivních orgánů, největší význam má bezpečnostněpolitický dokument, nazvaný *Národní strategie pro vítězství v Iráku*, který v listopadu 2005 schválila Národní bezpečnostní rada USA (NSC USA). Je to reaktivní dokument, sepsaný pod vlivem toho, že vývoj v Iráku jde zcela jiným směrem, než Bushova administrativa původně předpokládala. Stanovuje cíle ve třech časových rovinách (*National Strategy for Victory in Iraq*, 2005, s. 20–21). Krátkodobým cílem je zesílení boje proti teroristům, střednědobým cílem je Irák, který už sám sobě zajišťuje bezpečnost, a dlouhodobým cílem je mírový, bezpečný a stabilní Irák, který je spolehlivým partnerem USA v boji proti terorismu a šíření zbraní hromadného ničení. V dokumentu NSC USA se říká, že vojáci USA bojují proti třem skupinám nepřátel – teroristům, Saddámistům a odpůrcům (*rejectionists*). První skupina je považována za nejnebezpečnější, protože zabíjí největší množství vojáků i civilního obyvatelstva. Do druhé skupiny patří ti, kteří usilují o obnovu dřívějšího zřízení. A konečně do třetí skupiny jsou řazeni sunnité, bojující za své výsady. V boji proti všem těmto skupinám mají američtí vojáci následující hlavní úkoly: čelit jejich brutalitě, zabít ty nejnebezpečnější z nich, ničit jejich postavení, trvale zmenšovat prostor, který ovládají, zvyšovat počty ozbrojených sil Iráku, zdokonalovat bojovou připravenost a schopnosti jejich příslušníků ve všech směrech bojové činnosti a neutralizovat akce Sýrie a Íránu, které podporují teroristy a „nepřátele irácké demokracie“.

Boj proti globálnímu terorismu

Boj proti terorismu je obecně chápán jako dlouhodobé působení, při němž se v největším možném rozsahu používají nevojenské prostředky a nástroje, zejména pak politické, diplomatické a ekonomické. Vojenské zásahy se v rámci boje proti terorismu nevyklučují, ale počítá se s nimi jako s nejkrajnějším řešením. Hlavní důraz se klade na preventivní působení, na odstraňování těch negativních jevů, jimiž teroristé zdůvodňují své útoky, a tím získávají sympatie, nebo dokonce podporu muslimů, žijících v politické i hospodářské bídě a zakoušejících pocity krivdy a ponížení. Základem by měla být důvěra veřejnosti v rozhodovací proces a v údaje zpravodajských služeb, z nichž vycházejí důležitá politická rozhodnutí, každá operace v rámci boje proti terorismu by měla respektovat právní rámec, pevnou součástí boje proti terorismu musí být řešení těch problémů, z nichž terorismus jako takový vyvěrá (Roberts, 2005, s. 125).

Pokud jde o mezinárodní organizace, je důraz na boj proti terorismu zakotven zejména v programovém dokumentu EU, nazvaném *Bezpečná Evropa v lepším světě; Evropská bezpečnostní strategie* (ESS). Plně se shoduje s přístupem USA v tom, že terorismus a spolu s ním i proliferaci zbraní hromadného ničení hodnotí jako hrozby strategické povahy. Uznává, že GT je odhodlán použít neomezené násilí, ohrožuje lidské životy, boj proti němu je nákladný a ohrožuje otevřenost a snášelivost evropských společností. Na rozdíl od USA však EU dospívá k závěru, že žádná z těchto hrozeb „není hrozbou čistě vojenského charakteru, a proto nelze žádné z nich čelit jen vojenskými nástroji. Každá z nich naopak vyžaduje kombinaci různých nástrojů.“ V přístupu k hrozbě globálního terorismu klade EU rozhodující důraz na sedm směrů preventivního působení (*European Union strategic objectives to combat terrorism, EU Security and Defense*, 2005, s. 39–42): na posilování mezinárodní spolupráce, na zamezování přístupu teroristů k finančním a jiným ekonomickým zdrojům, na zvyšování připravenosti k prevenci teroristických úderů, na zajišťování bezpečnosti mezinárodní dopravy a na zlepšování hraniční kontroly, na zdokonalování schopností nezbytných pro zvládnutí důsledků případných teroristických úderů, na soustředění pozornosti na ty faktory, které usnadňují nábor do teroristických organizací (jde zejména o bariéry a vzájemné předsudky mezi různými kulturami a náboženstvími, EU usi-

luje o jejich překonávání cestou zlepšování dialogu mezi kulturami), na preventivní úsilí ve třetích zemích, z nichž se mohou rekrutovat případní teroristé.

Druhá kapitola ESS, nazvaná *Strategické cíle*, už ukazuje, jaké jsou rozdíly v konkrétních akcentech dlouhodobého boje proti terorismu. Prvním cílem EU je rozšiřování zóny bezpečnosti kolem Evropy v zájmu toho, aby země na hranicích Evropy byly dobře spravovány a řízeny. Druhým strategickým cílem EU na počátku 21. století je vyřešení palestínsko-izraelského konfliktu. Jeho dosažení je pro EU základním předpokladem pro úspěšné řešení ostatních problémů, spojených s Blízkým východem, který je nejvýbušnější oblastí světa a generuje nejvíce hrozeb teroristické povahy. A konečně třetím strategickým cílem Evropské unie je posílení mezinárodního řádu v rámci stávajícího globalizovaného světa. EU přitom klade velký důraz především na zvýšení účinnosti multilaterálního systému a na větší otevřenost takových organizací, jakými jsou Světová obchodní organizace (WTO) a mezinárodní finanční organizace, samozřejmě za předpokladu zachování jejich vysokých standardů a účinnosti.

ESS není doktrínou vojenské intervence

Evropská unie se tímto dokumentem jasně odlišila od administrativy USA, neboť „*nesdílí americkou ideologii rogue states a osy zla ani její posedlost vojenskými technologiemi jako odpovědí na nové hrozby*“ (Gnesotto, 2004, s. 1). Naopak klade větší důraz na preventivní politické a ekonomické působení a na politické řešení regionálních konfliktů, především pak izraelsko-palestínského. Javier Solana zdůrazňuje nezbytnost „*kombinovat politický dialog, diplomatický nátlak, mechanismy sledování a vyhodnocování situace a v nezbytných případech i donucovací opatření*“ (Solana, 2004, s. 9). Za základní mezinárodněpolitické podmínky úspěšnosti boje proti terorismu označuje fungující multilateralismus, dodržování mezinárodního práva a plné respektování úlohy a významu OSN (Solana, 2005, s. 21). I přes výrazné odlišení od USA se EU svou bezpečnostní strategií prezentuje nikoli jako protiváha, nýbrž jako strategický spojenec, který má stejné priority, ale odlišné způsoby jejich dosahování.

Také boj proti terorismu má své slabé stránky. Nepřináší okamžitá řešení, vyžaduje delší čas a velké investice, a to jak při hledání kořenů současného terorismu, tak i při hledání preventivních nevojenských řešení. Nejvýznamnější výhrada na adresu koncepce boje proti terorismu říká, že případné pozitivní reakce na politické argumenty jsou jakýmsi novodobým appeasementem, ustupováním zlu. Profesor Roberts oponuje však slovy, že některé výhrady a požadavky je třeba brát v úvahu a reagovat na ně i přesto, že s nimi přicházejí teroristé. Zdůrazňuje, že „*odmítat jakékoli změny jen proto, že je požadují teroristé, znamená nechat jim možnost, aby dále diktovali politické požadavky*“ (Roberts, 2005, s. 109).

Závěr k tezi číslo 3

Hypotéza, že vyhodnocování hrozby GT má vážné dopady na vývoj mezinárodních bezpečnostních vztahů v regionálním, nebo dokonce celosvětovém měřítku, se potvrdila v plném rozsahu. Na konci prvé poloviny prvního desetiletí 21. století se v rámci samotného euroatlantického spojení vyprofilovaly výrazné rozdíly v tom, jak jednotlivé vlády vnímají vážnost a naléhavost hrozby globálního terorismu. Z toho se pak odvíjejí i rozdílné odpovědi na další otázky: proti komu a jak bojovat, jakou strategii boje zvolit a jaké by měly být její priority.

První z těchto přístupů – válka proti globálnímu terorismu – vykázal dva nesporné vojenské úspěchy: svržení dvou nebezpečných diktátorských režimů. Zároveň se ale ukázalo, že čistě vojenské akce – byť pozoruhodně úspěšné¹⁶ – nakonec mohou teroristy přivést k závěru, že pokud chtějí vyhrát, musejí jejich příští útoky být ještě násilnější (Bailes, 2003, s. 14).

První z výše zmiňovaných skutečností dává za pravdu stoupencům války proti terorismu, druhá vyznívá ve prospěch boje proti terorismu. Zabřednutí v Iráku a teroristické úto-

ky v Madridu a v Londýně ukázaly, že „by bylo lepší se vyhnout metafoře válka proti terorismu, protože obsahuje vážné riziko omezení se pouze na vojenské přístupy, které mohou být zavádějící“ (Omand, 2005, s. 108). Zavedení amerických vojsk do „irácké bažiny“ a pozdější tragédie v Madridu a v Londýně narušily jednotu NATO a posléze vyvolaly kritickou diskuzi v samotných Spojených státech.

Naproti tomu boj proti terorismu je méně kontroverzní než vojenské zásahy, protože není přímou odpovědí na nepřímou strategii. Nevede k takové radikalizaci a koncentraci násilníků a extremistů na jednom místě jako vojenské akce. Neomezuje se na pouhé následky a na vnější projevy globálního terorismu, jde po jeho kořenech a základních příčinách. Nelze očekávat, že by současný terorismus odstranil jednou provždy. Je ale velmi pravděpodobné, že by mohl zúžit jeho manévrovací prostor, a tím i jeho vážnost a naléhavost. Obsahuje velký potenciál pro celosvětové preventivně zaměřené působení, které může zvýšením výdajů na rozvojovou pomoc předcházet tomu, aby se chudé země stávaly rájem teroristických organizací a zásobárnou pro nábor mladých desperátů, zneužívaných při nastražování výbušných náloží, nebo dokonce při sebevražedných atentátech.

HYPOTÉZA ČÍSLO 4:

Míra naléhavosti hrozby GT výrazně závisí na tom, jak jednotlivé státy přistupují k islámskému světu, a ve zvláště velké míře na tom, jaká stanoviska zaujaly k tzv. druhé irácké válce.

Tato hypotéza bude prověřena připomenutím politických osudů tří skupin členských států Evropské unie po vojenské invazi do Iráku.

Nejprve je třeba připomenout, že rozdíly v přístupech jednotlivých zemí k hrozbě GT narůstaly již od prvních měsíců po 11. 9. 2001. Jejich symbolem se staly výrazy válka proti terorismu versus boj proti terorismu, preemptivní úder versus prevence konfliktů, důraz na sílu versus důraz na dodržování mezinárodního práva a další (Lindstrom /ed./, 2004, s. 29–33). Podstatou těchto rozdílů jsou různé odpovědi na otázku, zda má být terorismus posuzován jako zločin, nebo jako forma války (Lindstrom /ed./, 2004, s. 216–217). První přístup se zaměřuje na potrestání jednotlivců, ve druhém jde především o potrestání celých teroristických skupin.

První přístup zaujaly tři země – Velká Británie, Španělsko a Polsko. V první z nich se otázky obrany a bezpečnosti poprvé od konce studené války dostaly do popředí politického dění. Veřejné mínění nepřevzalo oficiální argumenty Bushovy administrativy a ve své většině se postavilo proti vyslání britských vojáků do Iráku (Buffotot /ed./, 2005, s. 170). Dne 15. 2. 2003 v Londýně proběhla milionová protiválečná demonstrace, která byla dokonce největší demonstrací od skončení druhé světové války. Premiér Blair se však již v roce 2002 plně ztotožnil s přístupem a argumenty amerického prezidenta G. W. Bushe. Do Iráku vyslal druhý nejpočetnější vojenský kontingent bojových jednotek o celkovém počtu 11 000 vojáků (Military Balance 2003/2004, 2004, s. 63). Velká Británie se tak spolu s USA stala jednou ze dvou okupačních mocností, ale značná neoblíbenost irácké války vážně otřásla postavením vlády a zejména pak jejího premiéra.

Také ve Španělsku se většina obyvatel postavila proti válce v Iráku. Ve dnech 15. 2. a 15. 3. 2003 proběhly milionové protiválečné manifestace, které se nesly pod hesly: „Ne válce, ne Spojeným státům.“ Ve španělské společnosti se vzedly protiamerické nálady a „irácká krize ukončila konsenzus mezi Lidovou stranou a ostatními politickými silami v zemi... vrazila klín mezi činnost vlády a veřejné mínění a vedla k ideologické polarizaci levice versus pravice“ (Buffotot /ed./, 2005, s. 57). Vládní kabinet Lidové strany pod vedením premiéra Aznara však postupoval velmi podobně jako Blairův kabinet ve Velké Británii. Do Iráku vyslal 2600 vojáků pro bojové nasazení a dalších 600 předurčených na humanitní pomoc. Později byla vytvořena Brigade plus ultra, do níž se začlenili vojáci Hondurasu, Nikaraguy a Dominikánské republiky.

Kladný vztah k intervenci do Iráku zaujalo též Polsko. Jeho nejvyšší činitelé – prezident Kwaśniewski, premiér Miller, ministři zahraničí a obrany a další – se od počátku ztotožnili s tezí, že Saddámův režim byl vážnou hrozbou pro mezinárodní mír a bezpečnost.¹⁷ Vycházeli z názoru, že „účast na intervenci v Iráku posílí pozici Polska v NATO a v EU a otevře nové ekonomické možnosti pro polské podniky“ (Miller, 2003). Rozhodli o vyslání vlastního vojenského kontingentu bojových jednotek, který se v době bojové činnosti v rámci operace Irácká svoboda stal s celkovým počtem 2500 vojáků třetím nejsilnějším. I v případě Polska bylo ale jednání nejvyšších státních činitelů v rozporu s názorem veřejnosti; v lednu 2003 pouze jedna čtvrtina Poláků považovala vojenskou intervenci v Iráku za nezbytnou (Buffotot /ed./, 2005, s. 141). Na rozdíl od Španělska nebo od Velké Británie však v Polsku neproběhly žádné významnější protiválečné demonstrace. Polští odborníci však připouštějí, že „podpora americké politiky vedla ke zhoršení vztahů s nejvýznamnějšími evropskými partnery, jimiž jsou Německo a Francie, a zároveň umocnila závislost na USA“ (Osice, 2004, s. 20).

Druhou skupinu vytvořily státy, které se otevřeně postavily proti válce – Francie, SRN, Belgie a Lucembursko. Francouzské výhrady vycházely především z pochybností o věrohodnosti oficiálních argumentů a také z obavy francouzského prezidenta, že „válka tohoto druhu nemůže skončit jinak, než že dá silný podnět terorismu“.¹⁸ Tehdejší ministr zahraničních věcí Dominique de Villepin ve svém vystoupení v OSN necelé dva týdny před zahájením operace Irácká svoboda prohlásil, že „válka není nevyhnutelná a síla by měla být použita až jako nejkrajnější řešení“ (citováno dle Tréan, 2003, s. 3). Kancléř Schröder již v době vrcholících příprav vyhlásil tzv. dvojí „ne“, tedy německá neúčast, ať už zásah proběhne na základě rozhodnutí administrativy USA, nebo na základě mandátu Rady bezpečnosti OSN. Poprvé po skončení druhé světové války se tak stalo, že „Německo se otevřeně postavilo Washingtonu“ (Buffotot /ed./, 2005, s. 24). Tvrdý postup Bushovy administrativy vyvolal odmítavé stanovisko veřejného mínění také v Belgii (Buffotot /ed./, 2005, s. 39). Jednoznačně odmítavé stanovisko k intervenci zaujala i vláda, Parlament dokonce projednával možnost zakázat přesun amerických vojáků a jejich materiálu přes území Belgie. Příprava vojenské invaze do Iráku vyvolala rozhodný odpor rovněž v Lucembursku (Buffotot /ed./, 2005, s. 116). Jeho vláda od samého počátku požadovala, aby tým inspektorů OSN pod vedením Hanse Blixeho dostal více času a možností, a trvala na mandátu Rady bezpečnosti OSN. Po zahájení vojenských akcí vyjádřila velkou lítost a zklamání nad neúspěchem diplomatických jednání, jež by umožnila vyhnout se válce a odzbrojit irácký režim mírovými prostředky.

Třetí skupinu vytvořilo Švédsko, Finsko a Rakousko, tedy země, které nejsou členy NATO a do EU vstoupily až v roce 1995. Ve všech těchto státech se proti invazi do Iráku vyjádřila většina společnosti a vlády postupovaly v souladu se stanovisky veřejnosti. Od vojenského zásahu v Iráku se jasně distancovaly, neposkytly mu žádnou podporu, nenechaly se zařadit na seznam příslušníků koalice a zdůraznily nezbytnost jasné rezoluce Rady bezpečnosti OSN.

V Rakousku se proti vojenské intervenci do Iráku jednoznačně vyslovilo jak veřejné mínění, tak i vláda. Ta dokonce Spojeným státům zakázala přelety rakouského území, na což ministr obrany USA reagoval slovy, že „Rakousko je problémem“. Po irácké krizi zesílilo v Rakousku přesvědčení, že je nutné „přispívat k rozvoji evropské obrany, která je jádrem emancipace Evropy ve vztahu k USA“ (Buffotot /ed./, 2005, s. 32). Ve Finsku – v zemi, jež je dlouhodobě velmi aktivní v oblasti mírových operací OSN, rozvojové pomoci a pomoci pro uprchlíky – se proti vojenské intervenci postavila většina veřejnosti – od 70 % do 75 % dotázaných (Buffotot /ed./, 2005, s. 66). Vláda zaujala stanovisko, že vojenskou sílu lze použít jedině s jasným mandátem Rady bezpečnosti OSN. Také ve Švédsku, které do té doby trvale zvyšovalo své zapojení do mírových operací OSN a jehož vojáci se dokonce podíleli i na operaci EU v Demokratické republice Kongo, převládá odmítavý postoj k válce v Iráku. Téměř 70 % dotázaných Švédů vyjádřilo názor, že USA

udělaly chybu, zatímco za pravdu jim dalo pouze 14 % (*Buffotot /ed./, 2005, s. 179*). Premiér Goran Persson na konci ledna 2003 zdůraznil, že kdyby ho někdo býval požádal o podpis pod *Dopis osmi*,¹⁹ on by to býval odmítl.

Nečekaně hladký průběh operace Irácká svoboda a snadné vítězství vyzněly jednoznačně ve prospěch administrativy USA a těch evropských zemí, jejichž vlády válku proti Iráku podpořily a které se na ní dokonce aktivně podílely. Tyto úspěchy daly na čas zapomenout, že vlády těchto zemí nerespektovaly mínění veřejnosti a že politiku Bushovy administrativy podpořily i navzdory mohutným protiválečným demonstracím. Vůbec přitom nezáleželo na politickém profilu vlád, zda šlo o kabinety pravicové (Španělsko), levicové (Velká Británie), nebo dokonce postkomunistické (Polsko). Naproti tomu země, které se postavily proti invazi do Iráku, procházely v době vojenského triumfu USA a jejich spojenců těžkým obdobím. Jejich vedoucí činitelé působili pasivně, dokonce se na čas smířili i s tím, že ministr obrany USA jim dal nelichotivou nálepku „banda čtyř“.

Důsledky účasti na operaci Irácká svoboda

Vše se ale zásadně změnilo poté, kdy snadno vyhraná válka vyústila nikoli v mír, ale ve vleklou asymetrickou válku, doprovázenou krutými teroristickými útoky v Evropě. Nejhůře přitom dopadly Španělsko a Velká Británie, oběma zemím se teroristé za politiku jejich premiérů pomstili krutými teroristickými útoky. Naproti tomu žádná ze zemí, jež se postavily proti invazi do Iráku, se nestala terčem teroristických útoků, motivovaných pomstou za Irák. Nelze samozřejmě tvrdit, že díky svým postojům v letech 2002–2003 by před nimi byly chráněny jednou provždy. Žádné z těchto čtyř zemí však nehrozí teroristické útoky motivované pomstou za okupaci Iráku, kterou radikální islamisté označují za největší ponížení islámského světa.

Dílčí shrnutí

Vývoj v letech 2002–2005 zpochybnil dodnes často opakovaná tvrzení, že hrozbě terorismu jsou vystaveny všechny země světa bez rozdílu. *Naopak se ukázalo, že nejvíce se jí vystavují ty státy, které sázejí na vojenská řešení problému terorismu a které tato řešení aktivně podporují. Nejvyšší političtí činitelé, kteří se vydali touto cestou, na své země přivolali hrozbu bezohledných a surových teroristických útoků. Ukázalo se, že aktivní, nebo dokonce vehementní politická a vojenská podpora americké koncepce války proti terorismu a zejména pak operací bez mandátu Rady bezpečnosti OSN představuje pro evropské země vážné bezpečnostní riziko. Naopak státy, které vojenským zásahům bez mandátu Rady bezpečnosti OSN nevyjadřují ani vojenskou, ani politickou podporu, se této hrozbě vystavují mnohem méně. Podstupují podstatně menší riziko.*²⁰

Potvrdilo se, že největší pozornost globálního terorismu se zaměřila na blízké spojence administrativy G. W. Bushe. To ale neznamená, že by nechali nepovšimnuty země, které se postavily proti válce v Iráku. I ty jsou totiž velmi zranitelné. Francie už jen proto, že je strategickým spojencem alžírské vlády, kterou islamisté považují za jeden ze zrádcovských režimů. Dalším motivem radikalizace tzv. neosalafismu ve Francii je spolupráce Paříže s Washingtonem v soustředěném a stupňovaném tlaku na současný syrský režim. Francie a USA chtějí Damašek donutit, aby zanechal destabilizačních intrikánských aktivit v oblasti Blízkého a Středního východu, zejména pak v Palestině a v Libanonu (*blíže viz Debat, 2005, s. 57*). Vážné problémy by mohly nastat rovněž v Německu, na jehož území žije a stále více se radikalizuje několikamilionová turecká menšina. Záminkou k případnému teroristickému útoku by mohl být i kontingent německých vojáků v Afghánistánu.

Pokud jde o původce teroristické hrozby v Evropě, ukázalo se, že jimi jsou především zradikalizovaní mladíci islámského původu, kteří se nechávají náborovat do řad teroristických organizací a neváhají ani nasazovat vlastní životy při sebevražedných atentátech. Pro uskutečnění atentátů se vybírají dobrovolníci, kteří se s nejvyššími pohlaváry al-Káí-

dy vůbec neznají. *Výroční zpráva USA o terorismu za rok 2005* uvádí, že touto cestou vznikají tzv. mikročinitelé (*micro-actors*), kteří se sdružují do menších teroristických sítí, jež jsou méně úderné, ale zároveň s tím jsou mnohem hůře odhalitelné (*Country Report on terrorism 2005*, s. 12).

R. Leiken a S. Brooke z *Nixon Center* ve Washingtonu dělí příslušníky teroristických sítí z hlediska jejich původu do dvou základních skupin (*Leiken, 2005*). Tou první jsou tzv. *outsiders*, tedy muslimové, kteří po tisících přijíždějí do evropských zemí s cílem získat povolení k trvalému pobytu. Ještě širší je základna druhé skupiny, nazývané *insiders*, jež zahrnuje syny, nebo dokonce vnuky těch, kteří se do Evropy přistěhovali z různých zemí islámského světa. V evropských zemích narážejí však na nejrůznější omezení, mají problém prosadit se, jsou nadprůměrně postiženi nezaměstnaností a žijí v uzavřených společnostech. Jsou náchylní k působení extremistů a vytvářejí velmi početnou základnu pro nábor do teroristických organizací. Jedním ze základních argumentů pro nábor do sítí globálního terorismu je silně zakořeněný pocit ponížení v islámském světě, jehož symboly jsou americká podpora Izraele, vojenské operace v Afghánistánu a okupace Iráku, vysoká nezaměstnanost a marginalizace muslimů v evropských zemích. Islám se tak stal náboženstvím utlačovaných a vyloučených a zároveň i nástrojem k náboru do extremistických a teroristických organizací. Jeho přitažlivost je navíc zesílená tím, že vystřídal zkrachovalá utopická hnutí, která byla přitažlivá pro část rebelujících mladých lidí v 60. a 70. letech 20. století, tedy komunismus, trockismus a maoismus. Islám se tak v západní Evropě stal nástrojem k mobilizaci mladých lidí, kteří propadli pocitu křivdy a beznaděje (*Khosrokhavar, 2005*).

V řadách *outsiderů* i *insiderů* teroristé nabírají dva druhy lidí pro budoucí akce. První z nich tvoří vysoce vzdělaní muslimové pro odbornou práci, přičemž velmi často jde o zcela nenápadné mladé lidi, u nichž by spojení s teroristy nikdo z jejich okolí nečekal. Ve druhém okruhu jsou málo vzdělaní lidé islámského vyznání, z nichž mnozí mají i kriminální minulost a jsou použitelní k destruktivním činnostem, vyžadujícím velký cynismus, bezohlednost a surovost. Obě skupiny vytypovaných lidí se připravují v podmínkách nejprísnějšího utajení a jsou vystaveny stupňovanému náboženskému a psychologickému působení.

HYPOTÉZA ČÍSLO 5:

V teoretické rovině se méně než v politické rovině projevuje závislost vyhodnocování hrozby GT na konkrétních zkušenostech dané země.

Vyhodnocováním hrozby globálního terorismu se zabývají také myslitelé nejvýznamnějších proudů teorie mezinárodních vztahů. Na problematiku GT nahlížejí z určitého odstupu a snaží se vysvětlit, jaké byly příčiny 11. září a proč se svět po tomto datu vyvíjí tak, jak se vyvíjí.

Realismus / neorealismus

Ve prospěch realismu svědčí několik skutečností. Předně, význam a vliv států jako základních jednotek mezinárodních vztahů se po 11. 9. 2001 nijak nesnížil, ale naopak se dále posílil. Státy nadále spoléhají především na svou vojenskou sílu a ještě více než do té doby odmítají iluze o možnosti vytvořit bezkonfliktní svět. Bushova administrativa v případě Iráku nakonec zvolila vlastní řešení poté, kdy se jí nepodařilo získat podporu nejen Rady bezpečnosti OSN, ale dokonce ani v rámci Rady NATO. Uplatnila tzv. „*go-it-alone strategy udržování světového uspořádání prostřednictvím americké nadvlády*“ (*Ikenberry, 2004, s. 12*). Hlavní bitvy v rámci války proti terorismu – Trvalá svoboda 2001 a Irácká svoboda 2003 – se vedly na mezistátní úrovni. Nejdůležitějšími prvky americké zahraniční politiky se po 11. 9. 2001 staly vojenská síla a odklon od těch mezinárodních smluv a ujednání, která by mohla omezovat americkou suverenitu a uplatňování její moci ve světě. Charles Krauthammer píše, že v USA se po nástupu administrativy G. W. Bushe prosa-

díl „*nový unilateralismus, který směřuje k umocnění americké síly a k jejímu dalšímu posilování při cestě za dosažením stanovených globálních cílů*“ (Krauthammer, 2001).

Naproti tomu určitým problémem pro realismus je ta skutečnost, že Spojené státy jako nejmocnější stát světa vyhlásily válku organizaci al-Káida, která je nestátním činitelem. Zároveň však někteří realističtí autoři upozorňují (Pape, 2003) na to, že i činnost teroristických skupin má důležitý státní aspekt – cílem nejrůznějších teroristických atentátů je vynutit si ukončení okupace některého státu (například Palestinské samosprávy) nebo americké finanční a především vojenské pomoci zdiskreditovaným režimům v řadě islámských zemí (zejména pak v Saúdské Arábii, v Egyptě či v Pákistánu).

Učebnicový přístup neorealistického přístupu k problematice globálního terorismu představil v závěru roku 2005 Stephen Walt, profesor mezinárodních vztahů na *Harvard University's Kennedy School of Government* (Walt, 2005, s. 105–120). Za základní příčinu soudobého terorismu označil to, že zahraniční politika USA je v arabském světě vnímána jako nespravedlivá (*unfair foreign policy*), a tak vyvolává sílící protesty a odpor. Terorismus podle něho není negací amerických hodnot jako takových, ale především jejich nesprávného prosazování. Zdrojem současných vážných problémů USA je přesvědčení neokonzervativců a liberálních internacionalistů, že co je dobré pro USA, je dobré i pro zbytek světa, že bezkonkurenční síla dává Spojeným státům právo, aby ostatním vnucovaly své hodnoty a aby jim říkaly, co mají dělat a jak se mají chovat. Výsledkem podle jeho názoru je, že „*i ty nejlepší záměry politiky USA mohou, byť nechcíc, škodit jejich spojencům*“ (Walt, 2005, s. 108). Jako příklad uvádí zejména Španělsko, kde „*Aznarova strana ztratila v roce 2004 moc v zemi z velké části proto, že předtím podpořila válku v Iráku*“ (Walt, 2005). Dále Walt připomíná britského premiéra T. Blaira, který si chtěl upevnit postavení nejbližšího spojence USA a touto cestou se pokusit co nejvíce ovlivňovat rozhodování amerického prezidenta.

Walt doporučuje, aby se USA vrátily k tradiční roli „*offshore balancer*“, aby svou přímou angažovanost omezily jen na několik strategicky důležitých oblastí světa, jimiž jsou Evropa, industrializovaná Asie a Perský záliv. Zahraniční intervence by měly podnikat jen v nejnnutnějších případech, vojenskou přítomnost ve světě by měly co nejvíce snížit, při prosazování svých zájmů ve světě by měly hledat co největší podporu svých spojenců. Takový postup by jim i v době boje proti globálnímu terorismu zajistil největší možnou akční volnost (*freedom of action*). Walt je přesvědčen o tom, že pokud USA touto cestou nepůjdou a nadále budou prosazovat dosavadní přístupy, budou narážet na tři způsoby odporu ze strany nepřátelských států. Prvním z nich bude posilování vojenských schopností, například zdokonalováním protivzdušné obrany a schopností vést asymetrickou válku nebo celkovým zvyšováním kapacity ozbrojených sil (jako příklad Walt uvádí ČR). Druhým způsobem může být terorismus jako zbraň slabých a zejména jako nástroj odporu proti politice USA na Středním východě. A konečně třetím způsobem může být pořízování arzenálu zbraní hromadného ničení, které se stávají zárukou nenapadnutelnosti ze strany Spojených států.

Výrazně realistický pohled na motivaci a zaměření globálního terorismu zveřejnil také Robert Pape. Ten tvrdí, že náboženský radikalismus je především ideologickou rouškou, přičemž hlavní hnací silou je panislámský nacionalismus těch, kteří chtějí vládu USA donutit, aby změnila přístup k islámskému světu. Pape dospívá k závěru, že „*al-Káida je nadnárodní vojenskou aliancí národněosvobozeneckého hnutí, bojující proti tomu, co je považováno za společnou imperiální hrozbu*“ (Pape, 2005, s. 104).

Idealismus / institucionální neoliberalismus

Idealismus / institucionální neoliberalismus má určitý problém v tom, že zejména ve Spojených státech zahrnuje široký rozsah proudů od neokonzervativců (kteří někdy dostávají nálepkou liberálních jestřábů) až po stoupence lidských práv. Všichni se shodují na významu, který přikládají mezinárodní spolupráci, obchodní výměně a šíření demokratických

norem a hodnot. Vývoj v době globalizace plně potvrzuje jejich základní premisu, že demokratické státy spolu navzájem neválčí. Nové prostory pro rozvíjení liberalismu otevřel důraz administrativy G. W. Bushe na šíření demokracie a na snižování počtu diktátorských režimů a zhroutených států jako základního předpokladu pro upevňování mezinárodní bezpečnosti.

Naproti tomu vážné problémy se otevírají při vysvětlování rozporu mezi mesiášským působením dnešních USA na straně jedné a jejich sázkou na vlastní vojenskou sílu a větším či menším pohrdáním mezinárodními institucemi na straně druhé. Dalším úskalím je nelegální a nakonec také nelegitimní charakter tzv. druhé irácké války (*Iraqi Freedom 2003*). Složitou otázkou pro liberalismus je rovněž vysvětlování vážných neshod, které se v letech 2002 a 2003 v souvislosti s Irákem vystupňovaly mezi USA a několika jejich nejbližšími spojenci navzdory tomu, že dlouhodobě sdílejí stejné základní hodnoty a normy. John Ikenberry (*Ikenberry, 2001 a*) upozorňuje na to, že na jedné straně se v zahraniční politice administrativy G. W. Bushe prosazuje přesvědčení, že „*když v problémových zemích bude nastolena demokracie a právní stát, přestanou být hrozbami pro mezinárodní mír a bezpečnost*“ (*Ikenberry, 2004, s. 10*). Na druhé straně se ale stejně vehementně prosazuje pohrdání kompromisy a snaha o nastolení mezinárodního uspořádání zakládaného na síle (*power-based international order /Ikenberry, 2004, s. 14/*). Ikenberry dospívá k závěru, že hegemonistické demokracie nejsou imunní vůči vážným chybám a omylům. Hlavní chybu spatřuje v tom, že globální strategie administrativy G. W. Bushe je založena nikoli na mezinárodní důvěře a spolupráci, nýbrž na nadsazování hrozeb a z toho vyplývajícím strachu.

Dalším námětem liberálních institucionalistů je postoj USA ke spojencům. Philip Gordon a Jeremy Shapiro kategoricky odmítají názor, že všemocné USA by si na počátku 21. století mohly dělat, cokoli se jim zamane, a jejich evropské spojenci by se k nim mohli buď přidat, nebo zůstat stranou. Irácká zkušenost podle nich jasně ukázala, že „*síla a odhodlání – a to ani v případě nejsilnějšího národa světa – samy o sobě nestačí k zajištění bezpečnosti ve světě, který je stále více vzájemně propojený a závislý. Tváří v tvář bezpečnostním hrozbám a výzvám na počátku 21. století budou USA potřebovat legitimitu a zdroje, jaké jim může poskytnout pouze demokratická Evropa. Budou-li USA postupovat tak, že nikoho nepotřebují, povede to k jejich izolaci a může to dokonce vytvořit i opozici proti americkému leadershipu.*“ (*Gordon – Shapiro, 2004, s. 221.*)

K základním výhradám patří také přehlíživý vztah Bushovy administrativy k legitimitě zásahů v zahraničí. Robert Trucker a David Hendrickson varují, že dnešní Spojené státy mají vážné problémy s legitimitou, které vyplývají ze skutečnosti, že „*na mezinárodní právo se odvolávají pouze tehdy, kdy se jim to hodí, ale v opačném případě je ignorují. Opírají se o mezinárodní instituce, když je to pro ně výhodné, ale pohrdají jimi, když se jeví jako překážka k prosazování jejich zájmů.*“ (*Trucker – Heidrickson, 2004, s. 32.*)

Neokonzervatismus

Od poloviny devadesátých let se nejdynamičtějším teoretickým proudem v USA stal neokonzervatismus, někdy označovaný výrazem demokratický globalismus. Jeho přední teoretici již na počátku předcházejícího desetiletí volali po „*remoralizaci americké zahraniční politiky*“ (*Kristol – Kagan, 1996, s. 18–32*). O dva roky později již vyjádřili velmi vyhraněné stanovisko, že „*jsou jen dvě možná řešení: pokles síly USA, vzestup celosvětového chaosu a nebezpečné 21. století na straně jedné, nebo návrat k reaganovskému pojetí americké síly a jejího vůdcovství na straně druhé*“ (*Kristol – Kagan, 1998*). Ústředním cílem tohoto proudu je celosvětové šíření demokracie a svobody jako cesta k bezpečnějšímu světu. Od počátku 21. století se tento proud profiluje především proti hrozbě arabsko-muslimského extremismu a radikalismu. Považuje ji za hrozbu existenciálního charakteru pro USA a pro hodnoty, jichž jsou USA symbolem. Lawrence Freedmann výstižně uvádí, že „*základní charakteristikou neokonzervatismu je sklon k nadsazování hro-*

zeb národní bezpečnosti a důraz na vysoký stupeň obranné připravenosti“ (Freedman, 2004, s. 247).

Demokratický realismus

V rámci idealistického přístupu k mezinárodním bezpečnostním vztahům na počátku 21. století se v USA vyprofiloval variantní proud, který se nazývá demokratický realismus. Jeho stoupenci vycházejí z názoru, že demokratický globalismus je příliš idealistický, ambiciózní a nákladný na materiální i lidské zdroje. Prosazují alternativní řešení, jehož smyslem by mělo být „podporovat demokracii všude ve světě, ale životy a velké investice nasazovat pouze tam, kde to má strategický význam v rámci širšího boje proti existenciálnímu nepříteli, který je smrtelnou hrozbou pro svobodu ve světě“ (Krauthammer, 2004).

Oba variantní proudy se shodují na podpoře koncepce války proti terorismu. Zastávají názor, že operace typu Irácká svoboda jsou správné i v tom případě, pokud nemají mandát Rady bezpečnosti OSN a dostatečnou podporu evropských spojenců. Oba podporují orientaci na ukončení tzv. arabské výjimky, tedy spolupráce s arabskými strategickými partnery bez ohledu na charakter jejich politických režimů. Shodně volají po šíření demokracie do arabského světa. Stejně tak se shodují na tom, že nejlepší obranou je dobrý útok. V „*Bushově doktríně, která preferuje úder na hrozbu tam, kde je její zdroj, před čekáním na její úder; se uplatňuje jeden ze základních rysů zahraniční politiky konzervatismu*“ (Lowry, 2005, s. 38).

Fukuyamova disidentská kritika idealistických přístupů²¹

Francis Fukuyama (Fukuyama, 2004 b, s. 60) hodnotí americkou reakci na nástup globálního terorismu jako směs přehnaného realismu (*excessive realism*) a přehnaného idealismu (*excessive idealism*). První krajnost se podle jeho názoru projevila v tom, že Bushova administrativa označila síť globálního terorismu za existenciálního nepřítel a smrtelnou hrozbu USA i celého svobodného světa a prohlásila se za správce či strážce celého mezinárodního systému (*custodian of the international system*) a podle toho pak také jednala. Zvolila řešení „*state to state*“, tedy vojenský úder na vytypovaný stát (Irák), který označila za naléhavou životní hrozbu.

Naproti tomu pojem přehnaný idealismus Fukuyama používá ze dvou důvodů. Především je to tvrzení, že se USA staly terčem útoků proto, že představují hodnoty, myšlenky a životní styl, jenž vyvolává nenávist radikálních islamistů. Naproti tomu Fukuyama tvrdí: „... *jsme nenáviděni ne proto, jací jsme, ale především pro to, co děláme... pro naši lhostejnost ve vztahu k Palestincům, pro pokryteckou podporu diktátorů v muslimských zemích a nejnověji i kvůli okupaci Iráku*“ (Fukuyama, 2004 b, s. 62). Z toho pak vyvozuje, že *terorismus ve skutečnosti není existenciální hrozbou, ale je hrozbou vyvolanou a podmíněnou chováním USA v době globalizace*. Druhým Fukuyamovým důvodem je ambiciózní sociální inženýrství, které se naplno projevilo „*přeměnou George W. Bushe z prezidentského kandidáta odmítajícího budování států v prezidenta písíčího dějiny jedné těžce zkoušené části světa*“ (Fukuyama, 2004 a).

Zdroje Bushova postupu Fukuyama spatřuje v neochvějně víře amerických neokonzervativců ve správnost vlastních ideálů a řešení. Ta je podle jeho názoru tak přehnaná a odtržená od reality, že i lidé, kteří jsou jinak přáteli USA, nevěří v legitimnost jednání Bushovy administrativy, a to zejména v Iráku. Proto *Bushova politika ztrácí schopnost přesvědčit spojence, aby spolu s ní sdíleli náklady*. Ještě vážnější je ale to, že USA ztrácejí přitažlivost a na ní spočívající schopnost vést ostatní státy svobodného světa. Právě legitimnost akcí Fukuyama považuje za nesmírně důležitou. Zdůrazňuje, že rozhodující je to, co si o legitimnosti postupu myslí nikoli samotní politici USA, ale především jejich spojenci. Pokud oni nejsou přesvědčeni o legitimnosti amerického postupu, nebudou jej podporovat, budou vznášet výhrady, klást odpor, dělat obstrukce, nebo dokonce organizovat aktivní opozici.²²

Posun Francise Fukuyamy z pozice jednoho z čelných představitelů neokonzervativního proudu směrem k jeho přímému kritikovi je velmi pozoruhodným jevem, který se dále zvýraznil v jeho poslední knize voláním po větším důrazu na *soft power* a po „*dramatické demilitarizaci*“ americké zahraniční politiky (Fukuyama, 2005, s. 184). Nelze vyloučit, že by výhledově mohl ovlivnit i další myslitele tohoto proudu.

Beckovo sociologické hodnocení

Ulrich Beck říká, že schopnost kteréhokoli státu čelit hrozbě spočívá nejen na jeho síle (*force*), ale především na jeho moci (*power*). V případě globálního terorismu ale nastává zásadní změna – „*odhodlanost použít vlastní život jako zbraň zcela znehodnocuje nástroje síly státu tváří v tvář teroristům, a ti tak získávají nekonečnou převahu, a tím pádem i obrovskou moc*“. Teroristický čin je podle Beckova názoru přímo spojen s katastrofou jako takovou. Čím vyšší je počet mrtvých a čím větší je symbol zničeného místa, tím závažnější je teroristický čin. Pro zničené budovy Světového obchodního centra (WTC) používá metaforický výraz „*katedrála globální ekonomiky*“. Naproti tomu terorismus je podle něho nebezpečím (*danger*), je šířením strachu z něčeho, co se ještě nestalo, ale k čemu by mohlo dojít. Uplatňuje se přitom hra s nulovým součtem; náhlý nárůst své moci teroristé dosahují při souběžném výrazném oslabení moci zasažených a překvapených států, které je tím větší, čím katastrofičtější jsou důsledky jejich úderu a čím vážnější je jejich celosvětový dopad (Beck, 2005, s. 21–22).

Nástupem globálního terorismu se podle Beckova názoru roztočil kruh chování, jež je v rozporu se zájmy civilizace (*circle of decivilisation*). Po naprosto antihumánních a nemorálních teroristických aktech přišla odpověď, která se zcela odklonila od zásad mezinárodního práva. V tom Beck vidí rozpor s civilizačním posláním státní síly (*decivilisation of state force*), a proto válce proti terorismu vyčítá elasticitu koncepce nepřítel a její radikální rozšíření až na úroveň teroristického nepřítel. Jejím výsledkem je, že „*nikoli vyhlášení války ze strany nepřátelského státu, ale jednostranné vyhlášení tzv. ohroženého státu rozhoduje o tom, kdo bude příštím nepřitelem a proti komu bude směřovat vojenská intervence*“ (Beck, 2005, s. 24).

Dílčí shrnutí

Také při teoretickém vyhodnocování hrozby globálního terorismu se potvrzuje, že žádná teorie nemůže přinést vyčerpávající a jediné správné vysvětlení. Každá z hlavních teorií může „*nabídnout jakýsi filtr, přes nějž nahlédneme na složitý obraz*“ (Snyder, 2004, s. 55). Ve velkém rozsahu se projevila nezávislost akademiků na tom, jak jejich zemi GT zasáhl, i na tom, zda se jejich země zúčastnila či nezúčastnila operace Irácká svoboda. Teroristické akty od základů odsuzují všichni teoretici, žádný z nich je ani v nejmenším neospravedlňuje.

U všech proudů s výjimkou neokonzervativního se projevuje explicitní shoda o příčinách terorismu a v hodnocení GWOT. Akce GT považují za reakci na politiku USA vůči islámskému světu a zejména pak na vojenský vpád do Iráku a na jeho následnou okupaci. Vidí v nich tedy válkou vyvolaný terorismus. A pokud jde o strategii GWOT, Ikenberry a Fukuyama jsou si velmi blízko, když jí vytýkají hegemonistické prosazování mezinárodního uspořádání zakládaného na síle, respektive na sociálním inženýrství globálního rozměru. Podobně i Lawrence Freedman považuje GWOT za posun od nezbytných, nevyhnutelných válek směrem k válkám z vlastního rozhodnutí, v jejichž rámci se boj vede proti hrozbě, která míří na sekundární, nikoli na primární zájmy (Freedman, 2004, s. 256). A neorealista Walt (Walt, 2006) GWOT od základu zpochybňuje, protože její vyhlášení dalo teroristům legitimitu, jakou si nezaslouží, a navíc Ameriku odvedlo od skutečného boje proti terorismu. Všichni bez rozdílu tedy GWOT považují za strategickou chybu.

Implicitní shoda všech proudů opět s výjimkou neokonzervativního se projevuje větším či menším příklonem k dlouhodobému, preventivně zaměřenému působení. Walt doporučuje, aby USA hledaly co největší podporu svých spojenců, Ikenberry volá po zesílení me-

zinárodní spolupráce a Fukuyama požaduje návrat k legitimním akcím, nezbytným pro schopnost USA vést ostatní národy svobodného světa. Všichni se shodují na tom, že by USA měly co nejvíce omezit svou vojenskou přítomnost ve světě a vojenské intervence by měly být až tím nejzazším řešením.

ZÁVĚREM

Testování pěti v úvodu této stati uvedených pracovních hypotéz potvrdilo, že terorismus je i v době globalizace nepřímou strategií. Je důsledkem složitého a mnohdy rozporného vývoje mezinárodních bezpečnostních vztahů po skončení studené války. Je to hrozba celosvětového charakteru, jejíž vnímání a vyhodnocování je silně ovlivněno rozsahem škod a celospolečenského otřesu po teroristických úderech. Všechny tři podrobněji zkoumané teroristické údery měly jeden společný, vysoce závažný rys: nerozlišené násilí cynicky vypočítané na co nejvyšší počet obětí v řadách těch, kteří se vůbec ničím neprovinili. Proto je nelze ničím ospravedlnit.

Po zákeřných útocích v USA, ve Španělsku a ve Velké Británii se ukázalo, že hodně záleží na tom, jak k hrozbě globálního terorismu přistupují konkrétní vlády nebo mezinárodní organizace. Sázka na přímou odpověď, zejména pak vojenského charakteru, naráží na řadu vážných úskalí a navíc může generovat další teroristické údery. Její variantou je boj proti terorismu, který vojenské zásahy kategoricky nevylučuje, ale rozhodující význam přikládá dlouhodobému preventivnímu působení. V rovině teoretického vyhodnocování hrozby globálního terorismu se projevuje nezávislost akademické obce na tom, do jaké míry byla jejich země zasažena, nebo zda se zúčastnila bojových operací.

¹ Vyhodnocování hrozby globálního terorismu je chápáno jako nedílná součást procesů vyhodnocování bezpečnostních hrozeb, kdy činitelé bezpečnostní politiky hodnotí vážnost a naléhavost hrozeb a na základě toho přijímají opatření k jejich eliminaci (blíže viz Buzan – Waeber – Wilde, 1998).

² Za období globalizace je považováno období od konce studené války, tedy od roku 1990 až do současnosti.

³ Co se myslí pod pojmem nepřímá strategie, bude vysvětleno v další části textu.

⁴ Hodnocení terorismu jako rizika přinesla Nová strategická koncepce NATO, schválená na římském summitu v roce 1991.

⁵ Cílené útoky na politiky byly typické zejména pro teroristické údery v Rusku v 80. letech 19. století a vyznačovaly se zabíjením státních činitelů, považovaných za přímé viníky procesu pozápádňování tehdejšího Ruska.

⁶ Výjimku představují zákeřné útoky na vojáky mírových sil, kteří mají jasný mandát Rady bezpečnosti OSN, na jehož základě plní úkoly neokupačního charakteru. Nejznámějším příkladem je zabití deseti belgických vojáků ve Rwandě v roce 1991.

⁷ Podrobněji o „Guerre totale“ viz slovník Chaliand – Blin, 1998, s. 338.

⁸ Jako typický příklad je možné uvést zavraždění francouzského velvyslance v Libanonu, jehož smyslem bylo zásadně změnit francouzskou politiku v Libanonu, potažmo v celé oblasti Blízkého a Středního východu.

⁹ Výraz hyperterorismus použil François Heisbourg k označení závažnosti teroristického útoku z 11. 9. 2001 a jeho možných důsledků pro světovou ekonomiku. Domnívá se, že bude následovat ještě větší celosvětová recese než po válce v Perském zálivu v roce 1991.

¹⁰ Carnegie Endowment for International Peace je soukromá nezisková organizace, zaměřená na prohlubování spolupráce mezi národy a na podporu aktivní úlohy USA ve světové politice. Podporuje výzkumnou a publikační činnost. Vydává Foreign Policy, jeden z celosvětově nejuznávanějších časopisů v oblasti mezinárodní politiky a ekonomiky.

¹¹ Přepis prohlášení premiéra Tonyho Blaira ze 7. 7. 2005, <http://www.number-10.gov.uk/output/Page7969.asp>

¹² Velká Británie přijímala přistěhovalce z islámských zemí a umožňovala jim usilovat o společenskou integraci. Zároveň tolerovala jejich víru a zvyky a nebránila činnosti jejich náboženských komunit.

¹³ Jde o následující dokumenty: o Národní strategii USA (National Security Strategy of the United States of America) ze září 2002, o Národní strategii boje proti šíření zbraní hromadného ničení (National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction) z roku 2002, o Národní strategii pro vítězství v Iráku (National Strategy for Victory in Iraq) z listopadu 2005 a o Národní vojenskou strategii války proti terorismu (National Military Strategic Plan for the War on Terrorism) z února 2006.

¹⁴ Pod pojmem paradox v tomto případě rozumíme, že se některé záměry, spojené se zahájením války, vůbec nemusejí naplnit. Dokonce se může stát, že jejich účinky jsou zcela opačné ve srovnání s původními očekávaními. V tomto smyslu se válka může z hlediska Bushovy administrativy stát protismyslnou, nebo dokonce kontraproduktivní.

- ¹⁵ Gareth Evans je bývalý ministr zahraničí Austrálie, člen tzv. Panelu šestnácti moudrých, který vytvořil Kofi Annan k posouzení nejvýznamnějších bezpečnostních hrozeb současného světa. Výsledkem činnosti tohoto týmu je dokument, nazvaný *Bezpečnější svět: naše sdílená odpovědnost*.
- ¹⁶ Samotná operace Irácká svoboda 2003 byla celosvětově uznána jako velmi úspěšná. Vážné problémy nastaly až několik měsíců po jejím skončení, tedy po 1. 5. 2003. Pokud se USA dopustily chyb, ať už v Afghánistánu, či hlavně v Iráku, tak to bylo až po skončení vojenských operací jako takových.
- ¹⁷ Blíže viz například vystoupení W. Cimoszwicze před polským Sejmem dne 22. 1. 2003, <http://www.msz.gov.pl>
- ¹⁸ Time Magazine, Vol. 161 (17. 2. 2003), Iss. 7.
- ¹⁹ Dopis osmi byl dne 30.1. 2003 zveřejněn v londýnském deníku Times. Podepsali jej tehdejší španělský premiér José María Aznar, tehdejší portugalský premiér José Manuel Durão Barroso, tehdejší italský premiér Silvio Berlusconi, britský premiér Tony Blair, tehdejší prezident České republiky Václav Havel, maďarský premiér Peter Medgyessy, polský premiér Leszek Miller a dánský premiér Anders Fogh Rasmussen. V jeho textu se mimo jiné píše, že irácký režim a jeho zbraně hromadného ničení představují vážnou hrozbu pro světovou bezpečnost a v kombinaci s terorismem hrozbu s nedozírnými důsledky. V závěru tohoto dokumentu se v návaznosti na neplnění rezolucí Rady bezpečnosti OSN píše: „Nemůžeme dovolit diktátorovi, aby tyto rezoluce systematicky porušoval. V opačném případě Rada bezpečnosti svou důvěryhodnost ztratí a výsledkem bude oslabení světového míru.“
- ²⁰ Při práci s pojmy hrozba a riziko považují hrozbu za jev objektivního charakteru, zatímco riziko chápou jako subjektivní činnost. Přitom vycházím z anglického a francouzského vymezení: „to run a risk“, respektive „courrir un risque“ (blíže viz Eichler, 2001). Tento přístup plně navazuje na Beckovo pojetí, podle něhož riziko je předvídatelným důsledkem rozhodovacího procesu.
- ²¹ Autorem tohoto výrazu je Walter Russell Mead (blíže viz Foreign Affairs, Vol. 85 /January/February 2006/, No. 1, s. 192).
- ²² Fukuyama v této souvislosti dokonce otevřeně uvádí, že on osobně by na své straně raději viděl Německo než zkorumpovanou Ukrajinu.

Literatura Monografie

- Asprey, Robert (1975): *War in the Shadows*. New York: Doubleday & Co., 1975.
- Boniface, Pascal (2001): *Le monde contemporain: grandes lignes de partage*. Paris: Universitaires de France, 2001.
- Boniface, Pascal (2005): *Vers la 4ème guerre mondiale?* Paris: Armand Colin, 2005.
- Brzezinski, Zbigniew (2004): *The Choise: Global Domination or Global Partnership*. New York: Basic Books, 2004.
- Buffotot, Patrice (ed., 2005): *La défense en Europe: avancées et limites*. Paris: Documentation française, 2005.
- Buzan, Barry – Waeber, Ole – Wilde, Jaap de (1998): *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lyne Rienner Publishers, 1998.
- Clarke, Richard (2004 a): *Against All Enemies: Inside America's War on Terror*. New York: Simon and Schuster, 2004.
- Clarke, Richard (2004 b): *Contre tous les ennemis: Au coeur de la guerre américaine contre le terrorisme*. Paris: Albin Michel, 2004.
- Conte, Alex (2005): *Security in the 21st Century. The United Nations, Afghanistan and Iraq*. Aldershot: Ashgate, 2005.
- Crenshaw, Martha (1995): *Terrorism in Context*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press, 1995.
- Dictionnaire Larousse de défense et des forces armées (1988). Paris: Larousse, 1988.
- EU Security and Defense (2005). *Core documents 2004*. Paris: EU Institute for Security Studies, 2005.
- Evans, Graham – Newnham, Jeffrey (1998): *Dictionary of International Relations*. London: Penguin, 1998.
- Fukuyama, Francis (2006): *America at the Crossroads. Democracy, Power and the Neoconservative Legacy*. New Haven: Yale University Press, 2006.
- Gardner, Hall (2005): *American Global Strategy and the War on Terrorism*. Aldershot: Ashgate, 2005.
- Gordon, Philip – Shapiro, Jeremy (2004): *Allies at War: America, Europe and Crisis over Iraq*. London: McGraw-Hill, 2004.
- Henderson, Harry (2001): *Terrorism*. New York: Facts on File, 2001.
- Huntington, Samuel (1995): *Střet civilizací. Boj kultur a proměna světového řádu*. Praha: Rybka Publisher, 1995.
- Chaliand, Gérard (1990): *Antologie mondiale de la strategie. Des origines au nucléaire*. Paris: Robert Laffont, 1990.
- Kushner, Harvey W. (2003): *Encyclopedia of Terroris*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, 2003.
- Lindstrom, Gustav (ed., 2004): *Shift or Rift. Assessing US/EU relations after Iraq*. Paris: European Union Institute for Security Studies, 2003.
- Military Balance 2003/2004 (2003). London: International Institute for Strategic Studies, 2003.
- Military Balance 2005/2006 (2005). London: International Institute for Strategic Studies, 2005.
- Osice, Olaf (2004): *Irak – poczetek mowej epoki w politice zagranicznej III PR?* Warszawa: Centrum Stosunkow Międzynarodowych, 2004.

GLOBALNÍ TERORISMUS

- Pape, Robert (2005): *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*. New York: Random House, 2005.
- Stepanova, Ekaterina (2003): *Anti-terrorism and Peace-building During and After Conflict*. Stockholm: SIPRI, 2003.
- Wilkinson, Paul (2005): *International terrorism: the changing threat and the EU's response*. Paris: European Union Institut for Security Studies, 2005.
- Wright, Q. (1942): *A study of war. Volume II*. Chicago: University of Chicago Press, 1942.

Seriály

- Andréani, Gilles (2004): The War on Terror: Good Cause, Wrong Concept. *Survival*, Vol. 46 (Winter 2004–2005), No. 4.
- Bailes, Alyson (2003): Trends and challenges in international security. In: *SIPRI Yearbook 2003*. Stockholm: SIPRI, 2003.
- Baker, Geparad (1999): Liberty's Triumph. *The Financial Times*, 23. 12. 1999.
- Beck, Ulrich (2005): War Is Peace: On Post-National War. *Security Dialogue*, Vol. 36 (2005), No. 1, s. 21–24.
- Benjamin, D. – Simon, S. (2006): The War of Unintended consequences. *Foreign Affairs*, Vol. 85 (March/April 2006), No. 2.
- Bishra, Marwan (2003): Fighting the fire with fire: The Israelisation of American policy. *International Herald Tribune*, 27. 6. 2003.
- Boniface, Pascal (2004): De l'usage de la force. In: *L'Année stratégique 2004*. Paris: L'Erudiant, 2004.
- Boniface, Pascal (2002): *Les guerres de demain*. Paris: Seuil, 2002.
- Clinton, Bill (2002): Donner une ame au XXIème siècle. *Le Monde*, 15. 1. 2002.
- Conesa, Pierre (2004): Aux origines des attentats – suicides. *Le Monde diplomatique*, An. 51 (Juin 2004), No. 603.
- Debat, Alexis (2005): Terror and the Fifth Republic. *The National Interest*, Winter 2005/2006, Iss. 82.
- Eichler, Jan (2001): Příspěvek do diskuze o pojmech hrozba a riziko. *Mezinárodní vztahy*, ročník 36 (2001), číslo 3, s. 72–82.
- Evans, Gareth (2004): When is it Right to Fight? *Survival*, Vol. 46 (Autumn 2004), No. 3.
- Freedman, Lawrence (2004): The new security equation. *Conflict, security and Development*, Vol. 4 (2004), No. 3.
- Freedman, Lawrence (2001): The Third World War? *Survival*, Vol. 43 (Winter 2001/2002), No. 4, s. 61–88.
- Fukuyama, Francis (2004 a): Nation-Building. *The Atlantic Monthly*, Vol. 293 (January/February 2004), No. 1.
- Fukuyama, Francis (2004 b): The Neoconservative Moment. *The National Interest*, Summer 2004, Iss. 76.
- Galtung, Johan (1990): Cultural violence. *Journal of Peace Research*, Vol. 27 (1990), No. 3, s. 291–305.
- Garamone, Jim (2003): Saddam's Days Numbered, Rumsfeld Says. Daily brief, 20 March 2003. United States Department of Defence, http://www.defenselink.mil/news/Mar2003/n03202003_200303203.html
- Gnesotto, Nicole (2004): European strategy as a model. *ISS Newsletter*, 2004, No. 9.
- Gordon, Philip (2006): Back up NATO's Afghanistan force. *International Herald Tribune*, 8. 1. 2006.
- Greer, James (2005): Operation Knockout: COIN in Iraq. *Military Review*, Vol. 85 (November – December 2005), No. 6.
- Gvosdev, N. – Saunders, P. (2005): Defining victory. *The National Interest*, Fall 2005, Iss. 81.
- Hendrickson, D. – Trucker, R. (2005): The Freedom Crusade. *The National Interest*, Fall 2005, Iss. 81.
- Hoagland, Jim (2001): America Can No Longer Decide to Opt Out of Global Conflict. *Internationale Herald Tribune*, 25. 9. 2001.
- Hoffmann, Stanley (2002): Clash of Globalizations. *Foreign Affairs*, Vol. 81 (July/August 2002), No. 4.
- Chaliand, Gérard – Blin, Arnaud (1998): *Dictionnaire de stratégie militaire des origines a nos jours*. Paris: Librairie Académique Perrin, 1998.
- Ikenberry, John (2001 a): *After Victory: Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*. Princeton: Princeton University, 2001.
- Ikenberry, John G. (2001 b): American Grand Strategy in The Age of Terror. *Survival*, Vol. 43 (Winter 2001), No. 4, s. 19–34.
- Ikenberry, John (2004): The End of the Neo-Conservative Moment. *Survival*, Vol. 46 (Spring 2004), No. 1, s. 7–22.
- Kepel, Gilles (2005): Fin du Londonistan, fin du communautarisme? *Le Monde*, 22. 8. 2005.
- Khosrokhavar, Farhad (2005): L'islam devient un signifiant, une forme qu'on peut remplir avec la matiere que l'on veut. *Le Monde*, 26. 7. 2005.
- Kissinger, Henry (2005): Realists vs. idealists. *The New York Times*, 12. 5. 2005.
- Klein, Naomi (2001): Les sondeurs d'opinion ne font pas de bons généraux. *Le nouveau désordre mondial. Supplément du Monde*, 27. 9. 2001.
- Krauthammer, Charles (2004): In Defense of Democratic Realism. *The National Interest*, Fall 2004, Iss. 77, s. 15–25.
- Krauthammer, Charles (2001): The New Unilateralism. *The Washington Post*, 8. 6. 2001.
- Kristol, William – Kagan, Robert (1998): Foreign Policy and the Republican Future. *The Weekly Standard*, 7. 9. 1998.

- Kristol, Wiliam – Kagan, Robert (1996): Toward a Neo-Reaganite. *Foreign Policy. International Affairs*, July–August 1996, s. 18–32.
- Leiken, R. – Brooke, S. (2005): Al Qaeda's second front: Europe. *International Herald Tribune*, 15. 7. 2005.
- Lowry, Richard (2005): Reaganism versus Neo-Reaganism. *The National Interest*, Spring 2005, Iss. 80.
- Lynn, John (2005): Patterns of Insurgency and Counterinsurgency. *Military Review*, Vol. 85 (July–August 2005), No. 4.
- Miller, L. (2003): Wzmocnienie podmiotowoci. *Polska Zbrojna*, Maj 2003, No. 22, s. 3–13.
- Omand, David (2005): Countering International Terrorism: The use of Strategy. *Survival*, Vol. 47 (Winter 2005–2006), No. 4.
- Pape, Robert (2003): The Strategic Logic of Suicide Terrorism. *American Political Science Review*, Vol. 97 (August 2003), No. 3, s. 343–361.
- Perkovich, George (2005): Giving Justice Its Due. *Foreign Affairs*, Vol. 84 (July/August 2005), No. 4, s. 79–93.
- Rieff, David (2005): The dream of multiculturalism is over. *The New York Times*, 23. 8. 2005.
- Roberts, Adam (2005): The „War on Terror“ in Historical Perspective. *Survival*, Vol. 47 (Summer 2005), No. 2, s. 101–130.
- Rose, Gedeon (2005): The Bush administration gets real. *The New York Times*, 19. 8. 2005.
- Scowcroft, Brent – Berger, Samuel (2005): Getting Serious about Nation-Building. *The National Interest*, Fall 2005, Iss. 81.
- Schroeder, Paul (2001): The Risks of Victory: An Historians Provocation. *The National Interest*, Winter 2001–2002, Iss. 66.
- Simes, Dimitri K. (2003): America's Imperial Dilemma. *Foreign Affairs*, Vol. 82 (November/December 2003), No. 6, s. 91–102.
- Smolar, Piotr (2005): L'Irak a relancé la logique du combat total contre l'Occident. *Le Monde*, 12. 7. 2005.
- Snyder, Jack (2004): One World, Rival Theories. *Foreign Policy*, November/December 2004, No. 145.
- Solana, Javier (2004): Stratégie de sécurité de l'Union européenne. *Défense nationale*, An. 60 (2004), No. 5.
- Solana, Javier (2005): The European Strategy – the next Steps? In: *EU Security and Defense Core documents 2204*. Paris: EU Institute for Security Studies, 2005.
- Stern, Babette (2002): Le pétrole, l'autre enjeu du conflit. *Le Monde*, 20. 9. 2002.
- Tréan, Claire (2003): La France «ne laissera pas passer» une résolution de recours à la force. *Le Monde*, 8. 3. 2003.
- Tréan, Claire (2002): Les recommandations de M. Chirac a M. Bush. *Le Monde*, 29. 5. 2002.
- Trucker, Robert – Hendrickson, David (2004): The Sources of American Legitimacy. *Foreign Affairs*, Vol. 83 (November/December 2004), No. 6.
- Walt, Stephen (2006): Nous découvrons ce que la puissance américaine peut et ne peut pas faire. *Le Monde*, 23. 1. 2006.
- Walt, Stephen (2005): Tamind American Power. *Foreign Affairs*, Vol. 84 (September/October 2005), No. 5, s. 105–120.

Dokumenty

- Country Report on terrorism 2005.
- Jihad Against Jews and Crusaders (1998). World Islamic Front Statement. World Intelligence and Security Agency, 1998, <http://www.fas.org/irp/world/para/docs/980223-fatwa.htm>
- National Military Strategic Plan for the War on Terrorism (2006). Washington, DC, 2006.
- National Security Strategy of the United States of America (2002), September 2002. Washington: U. S. Department of State, 2002, <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>
- National Strategy for Victory in Iraq (2005), November 2005. Washington: U. S. Government Printing Office, 2005.
- National Strategy to Combat Weapons of Mass Destruction (2002). Washington: U. S. Department of State's Office of International Information Programs, 2002.
- Report of the Defense Science Board Task Force on Strategic Communication (2004): September 2004. Washington: Office of the Under Secretary of Defense for Acquisition, Technology, and Logistics, 2004.

Ročenky (ročníky 2001–2006)

- L'Année stratégique. Paris: Institut de relations internationales et stratégiques.
- Military Balance. London: International Institute for Strategic Studies.
- RAMSES: Rapport Annuel Mondial sur le Systeme et Stratégique. Paris: Dunod.
- SIPRI Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security. Stockholm: Stockholm International Peace Research Institute.